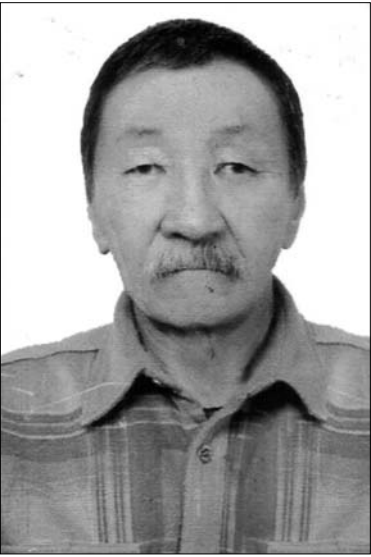

– Кэриэстэбил –

Аҕабыт сырдык кэриэһигэр

Тапталлаах кэргэним, аҕабыт, эһэбит **ЕГОРОВ Петр Иванович** ыарахан ыарыыттан олохтон туорабыта 40 хонуга олунньу 2 күнүгэр туолар.

Биһиги аҕабыт 1951 сыл от ыйын 30 күнүгэр Үөһээ-Бүлүү I Боотулу нэһилиэтин Чинэкэ дьэн учаастагар күн сири көрбүтэ. Ийэтэ Егорова Мария Петровна 1949-1950 сылларга уот кураан туран Өнгөлдөбө отторо үүммэккэ сүөһүлэрин аһаатары, Үөһээ-Бүлүү Чинэтитигэр көһөн олонор Максимов Иван Петрович дьэн уолга кэргэн тахсыбыта. Уола Бүөккэ 4 ылдааҕар Өнгөлдөбө төттөрү көһөн кэлбит. Бүөккэ Өнгөлдө 8 кылаастаах оскуолатын бүтэрэн баран, Чуукаар орто оскуолатын 1969 сыллаахха бүтэрбитэ.

Аҕабыт боростуой үлэни кини этэ. Оскуоланы бүтэрэн баран сопхуоска оробуочайынан, сылгыһытынан, араас үлэлэргэ үлэлээбитэ. 1974-1976 сылларга оройуон балыһатыгар электрингэн үлэлээбитэ. Онтон 1979 сылтан "Чуукаар" сопхуоска тырахтарыстаабыта, хачыгаардаабыта, охраниктаабыта. Сопхуостар ыһыллыбыттарын кэннэ нэһилиэгэр Өнгөлдөбө ыалдыгар дьэри сылгыһыттаабыта. Өнгөлдө ыалын сылгытын барытын ааҕа билэрэ. Көрө сылдьан сылгы

ыраары гыммыт буоллабына хаһаайттарыгар сылгылаан аҕалан аһаттарара. 1987 с. олобун аргыһын, ийэбитин Тамара Ивановнаны көрсөн ыал буолбута, кыыстаах уол оҕону төрөтөн, кэргэнин эдьийин кыһын иитиһэн, үс оҕону үөрэттэрэн, үлэни онгорон атахтарыгар туруордулар. Иппит кыыстара Мотя ыал буолан 4 оҕолонор, сиэннэрин көрсөн "эһэ" дэттэрэн, сиэн миннигэс сытын билэн барда.

Аҕабыт киһи быһыытынан аһынга, сытыары-сымнаҕас, аймахтарыгар табаарыстарыгар элэккэй эйэбэс үтө майгылааҕа. Оҕолорун кыраларыттан үлэбэ, айылҕаба, уолун булка батыһынара сылдьан "айылҕаны харыстаанг, алдытыманг, үөнү-көйүүрү эрэйдээмэнг, киэнг көбүстээх, кыра айы аймаһа, кыһыра-тымта сылдыбат буолунг, кырдыаҕаска-кыаммакка көмөлөһөр, мөлтөбү атаҕастаабат буолунг" дьэн үөрэтэ-такайа сылдыааччы.

Аҕабыт кинигэ, хаһыат, сурунаал ааҕарын олус сөбүлүүрү, элбэхтик ааҕар буолан билиитэ-көрүүтэ киэнг буолааччы. Ханнык баҕарар киһини кытта уопсай тыл булан дуоһуһа кэпсэтээччи, санаатын атастаһааччы. Ыарахан ыарыыга ылларан 3-тэ эппэрээссийэлэтэн да баран санаатын түһүрбэтэбэ, күүстээх санаалааҕа, кытаанах тулуурдааҕа, олоххо тапталынан туруулаһа сатаата. Дьылҕа-хаан кытаанах эбит, эрдэ билдээн илдэбэ барда. Аҕабыт барахсан сырдык мөссүнө, үтө майгыта биһиги өйбүтүгэр, сүрэхпитигэр, дууһабытыгар өрүү тыыннах, үтө өйдөбүл буола сылдыааҕа.

Балдыан эмтэнэр кэмигэр эмтээбит ырааспытыгар Жирков Руслан Захаровичка, хирургическай отделение бары үлэитэригэр, тапталаах арабытын сүтэригэр ыарахан күннэригэр күүс-көмө, тирэх буолбут, хомотобутун тэнгэ үлэстибит бары чугас аймахтарытыгар, аҕабыт бииргэ үөрэммит табаарыстарыгар, доҕотторуугар, ыалларытыгар барҕа махталбытын тиэрдэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэнэрэ.

Биһиги тапталлаах эһэбит, аҕабыт, 50-ча сыл бииргэ олохто кэргэним, улаханлык ытыктыыр күтүөбүт, аймахпыт, тыа хаһаайыстыбатын бэтэрээнэ **СТЕПАНОВ Егор Иннокентьевич** ыарахан ыарыыттан олохтон туорабыта олунньу 1 күнүгэр 40 хонугун туолар. Бэйэтин сааһыгар холооно суох тип-тибинэс, дьиэ таһынаабы туох баар үлэттэн иннибэт, аан дойдуга, Арасыйаба, өрөспүүбүлүкэбэ буолар событиеларга олус сэргэх сыһыаннаах, бэйэтэ тус санаалардаах, мэктиэттигэр чэгиэн да диэххэ сөп туруктаах сылдьан ыарахан ыарыыттан охтон 75 сааһын туоларыгар аҕыйах хонук тийбэккэ бу орто дойдуттан барда.

Аҕабыт 1940 сыллаахха тохсунньу 10 күнүгэр Өнгөлдөбө күн сири көрбүтэ. Ийэлээх аҕата өлөннөр төгүркү тулааһа хаалан аймахтарыгар олонор иитиллбитэ. Тийиммэт-түгэммит олобу, ачыктыыры, тонору-хатары этинэн-хаанынан билбитэ. Олох кыра сааһынан сайынгы өттүгэр холкуос үлэтигэр эриллбитэ. Оннооҕор хатын маһынан оттулган үлэлиир НАТИ тыраахтырга (паровой котеллаах) баттаһан прицепниктаабыта.

Өгөлдө 7 кылаастаах оскуолатын интернакка олонор бүтэрэр, онтон салгыы Марха орто оскуолатын эмиз интернакка оло-

Аҕабыт туһунан иһирэх тыл

рон 1958 сыллаахха бүтэрэр. Онон "Миингэн сэбиэскэй былаас киһи гыммыта" - диэччи.

Үс сыл Сэбиэскэй Аармыйа кэккэтигэр сулууспалаан, ытык эһин толорон, тулаайах буолан салгыы үөрэммэккэ промкэмбинээккэ тырахтарыһынан үлэбэ кирибитэ. Манна табаарыһа Леонид Николаевичтыын дьыннээх геройдуу үлэни көрдөрлөр. Икки Е-100 тыраахтарынан иккили сыарҕаны сэтиллээннэр 3-4 көстөөх сиртэн суукканы-суукканан сылдьаннар, эт илиилэринэн промкэмбинээт туттар дыала-байаһа маһын суол аһылыабытан сабыллыар диэри хас да кыһын таһаллар. Бу сылларга Ньурба промкэмбинээтэ өрөспүүбүлүкэбэ биллэр-көстөр үлэлээх бөдөн тэрилтэ. Итиннэ Егор Иннокентьевич киллэрбит тус кылаата кырата суох.

Кэмбинээт салалтата киһи үлэтин үрдүктүк сыаналаан В.И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылыннан килбизиннээх үлэтин иһин мэтээлинэн наҕараадалаабыта, Бочуот кинигэтигэр киллэрбитэ. Онтон салгыы кэргэнэ үлэлиир тэрилтэтигэр Ньурбатааҕы эт-үтүт кэмбинээтигэр суоппарынан бизнсийэбэ тахсыар диэри үлэлээбитэ. Манна даҕаны хоһуун үлэни киһи тэрилтэ тутуох дьоннорун кэкигэр тургэнник кирибитэ. Сопхуостар мунугаан олодохторуна ГАЗ-53 массыынанан эт, үтү-сүөгэй, арыы бөҕөнү оройуону барытын кэрийэ сылдьан таспыта үлүгүрдээх элбэх. Ыйааһыныгар таһаарлаха хас тыһыынча туюнна буолуо эбитэ буолла?! Улахан массыыналар дэлэйэ иликтэринэ тэрилтэ наадатыгар ити кыра массыынаынан ыраах айаһа сылга хаста да баран кэлээччи. Массыынаы көрүрү эбэрт буолан суолга алдынан турбута да суох. Таһааһа халбаһы, эт, арыы буолан кытаанах подотчет. Аккуратнайа кырт буолан үлэлэбигин былаһын тухары биирдэ даҕаны итэ-эстэммитэбэ.

Бииргэ үлэлээбит дьоно бири наһаа сөҕөн бөлиэтиллэр: ол массыынаынан ырааһа, барыта уурбут-туппут курдуга. Ол да

иһин буолуо тэрилтэ салайааччылар Болдохонов В.А., Михайлов И.М. куруук киниэхэ олоһо сылдьаллара. Кырдык даҕаны ити массыынаынан 18 сыл сүүрдүбүтүн кэннэ көрдөххө син биир саһа массыына курдук көстөөччү. Бизнсийэбэ тахсарын чугаһыгар АСМ-на үлэлээбитэ.

Үлэлээбит икки тэрилтэтигэр местком, профком чилиэнинэн үгүстүк талыллан араас өрүттээх үлэбэ: үлэһиттэр үлэлиир-олорор усулуобуйаларын тупсарыга, санаторнай-курортнай путевкалары дьыннээх наадыйааччыларга тиксэриигэ, үлэлиир тэрилтэтин производственной көрдөрүүлэрэ тупсарыгар тус бэйэтэ быһааччы кытыбыта.

Аҕабыт сыралаах үлэтэ В.И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылыннан килбизиннээх үлэтин иһин мэтээлинэн, пятилеткалар түмүктэринэн "Коммунистическай үлэ ударнига", "Социалистическай куоталаһы кыайылааҕа" о.д.а. бөлиэлиринэн наҕараадаламмыта, тыа хаһаайыстыбатын бэтэрээнэ зһагынан бөлиэтэммитэ.

Аҕабыт 1966 сыллаахха бири дойдулааһын ийэбитин Мария Ивановна Федоровалыын ыал буолбуттара. Икки тулаайах киһи, бири этэргэ дьылы, биридии чымадааннаах холбоһон баран, саха бири дьонун ыалын олоһун олоһуллар. Икки оҕону улаатыннартаан, ыал онгортон, олохтун дьаһаһытын толору тэрийэн, 5 сиэннээхтэр.

Күндү аҕабыт Егор Иннокентьевич сирдээҕи олоһун дьонуннаахтык олонор ааста. Киһи үлэни өрө туппут кута биһиэхэ холубу буолуо. Биһиэхэ уонна бары аймахтарыгар амарах сыһыанын, биһиги туспутугар аһаабат кыһамнытын, бунпэт түбүгүрүүтүн куруутун сынаахпыт, хаһан да умнуохпут суоҕа.

Бидан дьылларга быраһаай, күндү киһиби. Сытар буорун түү курдук сымнаатын, аан айылҕан аһына-харыһыа көрсүөхтүн!

Кэргэнэ, оҕолоро, кийиитэ, күтүөтэ, кыһаттара, аймахтара, сыбааттара.

ФОНД СОЦСТРАХА РФ по Нюрбинскому району сообщает

Всем бухгалтерам, жителям района об изменениях размера пособий ФСС с 1 января 2015 года: пособие по уходу за 1 ребенком минимальный размер 4349,34 руб., за 2 и последующим ребенком минимальный размер 8698,67 руб., максимальный размер по уходу за ребенком 19855,78 руб., пособие при рождении ребенка 23196,48 руб., пособие вставшим на учет в ранние сроки беременности 869,87 руб., похоронные расходы 8443,65 руб., предельный размер дневного заработка для исчисления пособия по временной нетрудоспособности составляет 1632,88 руб. Правительством РФ установлена предельная величина базы для начисления страховых взносов с учетом ее индексации в размере не превышающем 670000 руб. в отношении каждого физического лица нарастающим итогом с 1 января 2015 года. МРОТ (минимальный размер оплаты труда) с 01.01.2015 г. составляет 5965 руб. До марта месяца 2015 г. всем страхователям нужно принести справку подтверждающую ОКВЭД с пояснительной запиской бухгал-

терского баланса. **Уважаемые бухгалтера, обратите внимание на изменения 2015 года:** При сдаче отчета ФСС обратите внимание на заполнение таблицы 10. Заполнение графы 3 "Общее количество рабочих мест страхователя" обязательно. Страховые взносы, подлежащие уплате во внебюджетные фонды, не округляются. Ограничены компенсационные выплаты, не облагаемые страховыми взносами. Скорректирован порядок обложения страховыми взносами компенсационных выплат работникам Крайнего Севера. Ограничено право на применение пониженных тарифов страховых взносов для страхователей, осуществляющих фармацевтическую деятельность и применяющих ЕНВД. Уточнен период начисления пеней за просрочку уплаты страховых взносов мн. др. Наш семинар планируется на начало марта. **Главный уполномоченный ФСС РФ по Нюрбинскому району Виктор Викторович ВАСИЛЬЕВ.**

— Реклама —

Продаю "Дружба" эрбии сыаба 1 шт. - 150 солк., ГАЗ-53 массыына саһа көлүөһэтэ 1 шт. **8-914-107-83-06.** В течении 6 месяцев продается очень хорошая б/у квартира, в каменном доме в кв.Энергетик №75, 3 этаж, солнечная сторона, 58 кв.м., не требую-

щая ремонта, стеклопакеты, входная металлическая дверь, полностью меблирована качественной, красивой мебелью, укомплектована бытовой техникой (стиральная машина-автомат, водонагреватель, дешуваля кабинка, стеклокерамическая электроплита, телевизоры, монитор, холодильник + натуральные ковры на полу, стене, габеленовые шторы и т.д. "Заходи и жи-

ви без проблем". С квартирой продается рубленая баня, кладовка, большой огород с двумя теплицами. Реальному покупателю торг. Цена 3 млн. 900 тыс. руб. **8-914-286-36-63.** Срочно новый плазменный аппарат сварки и резки, задний мост УАЗ (чайка) хтс по умеренным ценам. **8-914-285-93-28.**

Тапталлаах, кэтэһиилээх бастакы оҕобут, убайыт **Антошка** бу дьыл тохсунньу 28 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан күн сириттэн барбытын диринник курутууун туран иһитинэрэбит. **Ийэтэ, аҕата, быраата.**

Бииргэ үлэлиир кэлиэһитигэр Жиркова Екатерина Федотовнаба тапталлаах оҕото **Антон** ыарахан ыарыы кэһиттэн олохтон туораабытынан диринг кутурҕаммытын тиэрдэбит. **ГБУ ДОД "РСДЮСН" кэлэктиибэ.**

Хорулаттан төрүттээх бииргэ үөрэммит дьүөгэбитигэр Марина Михайловнаба, аймахтарыгар, билэр дьонугар тапталлаах кэргэнэ **ПАХОМОВ Валерий Анатольевич** уһун ыарахан ыарыыттан күн сириттэн күрэммитинэн диринг кутурҕаммытын тиэрдэбит. **Бииргэ үөрэммит кыргыттарыг.**

Күндү кыыспыт Катя, күтүөппүт Коля тапталлаах оҕолоро, сиэммит, убайыт, бырааппыт **ЖИРКОВ Антошка** ыарахан ыарыыттан күн сириттэн туораабытынан диринг кутурҕаммытын тиэрдэбит, хомотобутун холбуубут. **Сүлэттэн эбэтэ, эһэтэ Тихоновтар, Николаевтар, Савиновтар.**

Күндү тапталлаах кэргэним, убайым, авиация бэтэрээнэ, тайыт **ПАХОМОВ Валерий Анатольевич** бу дьыл тохсунньу 29 күнүгэр эмискэ ыараханлык ыалдыан күн сириттэн барбытын туһунан аймахтарытыгар уонна чугас дьонугар диринник курутууун туран биллэрэбит. **Кэргэнэ Марина, балта Тая, киһи дьиз кэргэнэ Омскайтан.**

Күндү күтүөппүт, авиация бэтэрээнэ **ПАХОМОВ Валерий Анатольевич (Валерка)** эмискэ ыараханлык ыалдыан күн сириттэн барбытынан эдьийбит Маринаба кутурҕаммытын биллэрэбит. **Аймахтара Чкаловтан, Дьяархантан, Ньурбаттан.**

Сүлэтээҕи "Улыбка" оҕо уһуяанын мел үлэһитэ Тихонова Раиса Терентьевнаба күндү сиэнэ **ЖИРКОВ Антон** уһун ыарахан ыарыыттан оҕо сааһыгар күн сириттэн күрэммитинэн диринг кутурҕаммытын тиэрдэбит. Аһыгытын тэнгэ үлэстэбит. **Сүлэтээҕи "Улыбка" оҕо уһуяанын кэлэктиибэ уонна профкома.**

Истинник саныыр балтым кэриэтэ кыыс Марина Михайловна тапталлаах кэргэнэ, бииргэ төрөөбүтүгэр күтүөттэрэ **ПАХОМОВ Валерий Анатольевич** ыарахан ыарыыттан күн сириттэн күрэммитинэн диринник курутууун туран хомотобутун тиэрдэбит. **Еремеева Мария Андреевна, кыһа Саргылана уонна киһи оҕолоро, сиэннэрэ.**

Убаастыыр эдьийбитигэр Марина Михайловна Филипповна тапталлаах кэргэнэ **ПАХОМОВ Валерий Анатольевич** ыараханлык ыалдыан өлбүтүнэн диринг кутурҕаммытын холбуубут, аһыгытын тэнгэ үлэстэбит. **Дьокуюскайтан Кыппыгровтар.**

Кылаабынай редактор Дорозеева Л.К. **НЬУРБА**

Хаһыат Саха сиригэр сибээс, информационнай технологиялар уонна массабай коммуникациялар эйгэлэрин кэтээн көрүү Федеральнай сулууспатын Управлениетыгар (Роскомнадзор) 19.03.2012 с. регистрацияламмыта. **ПИ № ТУ 14-0240**

Издатель: **Саха республикатын "Ньурба улуунун "Ньурба" ("Огни Нюрбы") хаһыаттара" Автономнай тэрилтэ** Редакция, издатель, типография аадырыһа: **Ньурба к. Ленин ул., 37. Хаһыат сэрэдэбэ, субуотага тахсар.**

Телефоннар: Редактор-директор - 2-33-32. Компьютернай отдел - 2-32-65. e-mail: redakcia06@mail.ru

Индекс: 54880 Тираж 1483. Сьаната - 20 солк. Хаһыат бэчээккэ бэриллэр графига 16 ч. Бэрилинэ 16 ч. 30.01.2015 с.

ХАҢЫАТ
1937 СЫЛТАН
ТАХСАР

САХА РЕСПУБЛИКАТЫН НЬУРБА УЛУУХУН ХАҢЫАТА

НЬУРБА

12+

2015 сүл
Тохсунньу
31 күнэ
Субуота
8 №
(11345)

ТЭРИЙЭЭЧЧИЛЭР: СР Правительствота, Ньурба улуунун "Ньурба" ("Огни Нюрбы") хаһыат редакцията" автономнай тэрилтэ

- Тыа хаһаайыстыбата -

"Сорудах үксэ туолма"

Улууустаабы т/х департаменын салайааччыта А.И.Эверстовы көрсөн, сылаабы үлэтин түмүктэрин уонна сүөһү-сылгы кыстыгы туһунан кэпсэтибит.

диэн сыаналанабыт.

СӨ Мелиорацияга управлениетын Ньурбатаабы филиалын үлэһиттэригэр махталаахпын. Кинилэр үтүө суобастаах үлэлэрин түмүгэр кураан сыллары билбэккэ аһаран эрэбит. Аны сайын даҕаны үлэлэрин бэрт сөпкө тэринэн-бэринэн ходоулары нүөлсүттэринэн, оттоохпут диэн эрэллээхпин.

Өрөспүүбүлүкэ бүддьүөтүттэн кэлбит харчыны, хортооппуйга сорудах туолбатаһынан манна анаммыт үп сорбото төттөрү барбыттан ураты, барытын туһаба таһаардыбыт. Итини таһынан улуус бүддьүөтүттэн тыа хаһаайыстыбатыгар 21 мөл. 68 тыһ. солк. көрүллэрэ былааннамыта. Дьингээбинэн улуустан 30 мөл. 651 тыһ. солк. бэриллибитэ. Инньэ гынан син-биир атын улуустардаабыр тыа хаһаайыстыбатыгар элбэх үбү ылыбыт.

Ханнык сыалларга тутунубут: 3 мөл. солк. - "Күндээдэ" агрофирманын финансовай чэбдигирдигэ; 2 мөл. солк. - Көтөр фабрикаатыгар куурусса аһылыгы атыылаһыгы; 1 мөл. 556 тыһ. солк. - күрүө тутуугар; 452 тыһ. солк. - мелиоративнай үлэлэргэ; 9,4 мөл. солк. - "Байар" кэпэрэтиипи финансовай чэбдигирдигэ. 2013 сылтан үлэлэбит муниципальнай хантараакпытан тиэхиныкэнэн хаачыйыыга 13,5 мөл. солк. туттулунна. 742 тыһ. солк. ыһааха, тыа хаһаайыстыбатын дьаарбаҥкаларын ытарга ороскуоттаммыта.

- Сани эбийэктэр тустарынан: "Ньурба-Агро" МТС хотоно, "Байар" кэпэрэтиип буйууната.

- "Ньурба-Агро" МТС санга хотонун тонорбулпут. Сылтыгы

систиэмэтэ онгоһуллубатаҕа. Сүөһүлэр аҕалылыбатахтара. Үөрэгэн көрөн баран, хаһаайыстыбага ороскуот элбээбэтин туһугар тохтоотторбулпут. Бырагыраама үлэлээтэбинэн санга сүөһүлэри аҕалтарыахпыт, хотону онтон үлэбэ киллэртэриэхпит.

"Туймаада-лизиннэр" официальнойдык билиннилэр: сочото суох хаачыйааччыны кытта үлэлэммит буйуна сатаан үлэлиир кыага суох диэн. Сүөһү тириитин сүлэр оборудованиета бырайыагар сөп түбэспэт, атын буолан биэрбит. Бу итэбэстэрин туоратан, сөптөөбү аҕалан туруорууотаахтар.

- Улууска сүөһү-сылгы кыстыга хайдаһый?

- Кыстык этэнгэ аһан иһэр. Кыстыыр оттоохпут, балачча уотурба, бурдук саппааһа баар. Кыһын сылаас буолан сылыга билингитэ улахан охсуута суох. Хаар халынаан, кэлин тибиликер буоланнар, сорох нэһиликтэргэ сылыгы хаһытыгар уустук балаһыанна үөскүүх курдук буолла. Туруорсаммыт 254 т зернофураһы Уус Алдантан аҕалтарыахтаахпыт. Нэһиликтэргэ сылыгылаах дьоннор атыылаһарга харчы хомуйа сылдьаллар. 1 кг - 10 солк., ол аата куула - 400 солк. СӨ Бырабыгталыстыбатыттан таһытыгар субсидия көрүллэр. Сайын ойуур баһаарыттан от үлэтигэр улаханник мээһидэппит нэһиликтэргэ: Чуукаарга, Хорулаба 50 тонна манник чэпчэтиилээх зернофураж кэлибэ. 1152 тонна оту улуус иһиттэн атыылаһыллар, Хорулаба 800 тонна, Чуукаарга 300-тэн таһа тонна оту тизийэртаһар үлэлэргэ эмиэ өрөспүүбүлүкэттэн үбүлээһин онгоһулунна.

Манна "Ньурба-Агро" МТС оператор буолан үлэли сылдыр. Күн бүгүн 200-тэн таһа тонна от тиэлиннэ.

Сибиннэ иитэр хаһаайыстыбалартан билигин арыый уустук балаһыаннааһа Данилов А.И. хаһаайыстыбатыгар олунньу бүтөр диэри тийэр уотурба баар. Манна көмөлтө онгороу, ис-күүс уотурба аҕалар курдук кэпсэтиини ыта сылдыбыт. Атын хаһаайыстыбаларга кыстык туруга этэнгэ. 2014 с. сизэмэлээһин үлэтэ күүскэ ытыллан, төрүөх эрдэ саҕаланан эрэр. Күһүн "Сибиктэ" бааһынай хаһаайыстыбата "Красная степная" диэн бороуда 40 алтай ынаһын аҕалыта, инньэ ахсынныттан төрөөн барбыттар. Билигин 30-тан таһа ныйрайдээхтэр, үтү ыы ололорол.

"Байар" кэпэрэтиип уруккухуйкукка иэстэри төлүүргэ күүскэ үлэлэстэ. Үтү субсидиятыгар хаалбыт кыра иэһи төлөөһүнү графиктаһан, бэйэлэрэ мунньахтаан быһаарынан ололоролор. Эрдэ эппитим курдук, улуустан 9,4 мөл. солк. биэрэн тэрилтэбэ эмиэ көмөнү онгорду. Инньэ гынан тэрилтэ быйыл үчүгэйдик үлэлиэхтэ.

"Күндээдэ" ААУо балаһыаннаа уустук собус. Аһаҕас аахсылайлаах уопастыбалары тэрэһин-быраап өтүнэн тутулларын уларытан, тыа хаһаайыстыбатын производственной кэпэрэтиип буолуохтаахтар. Манна үлэ бара турар.

Көтөр фабрикаатын аахсыларын, урукку т/х миниистир И.И.Слепцов туруорсуутунан, "Сахазернопродукт" тэрилтэбэ "итэбэллээх салайыыга" (дове-

рительное управление") биэрэ сылдыбыппыт. Көтөр фабрикаатын аһылыгынан хаачыйыа, онно туох да кыһалба суох буолуо диэммит. "Сахазернопродукт" Көтөр фабрикаатын салайыыга ыларыгар, фабрика куурусса аһылыгар 6 мөл. солк. иэстээбэ, онто улаатан 16 мөл. солк. тийбитэ. Ол иһин төттөрү ылыбыт. Тохсунньу 19 к. Көтөр фабрикаатын генеральной дириэктэринэн Корякин Семен Александрович ананна.

- Үтү сыанатын туһунан.

- Бары билэн ололорбут: Ил Түмэн үтү субсидиятын кээмэйин киллэтигэр 30 солк. быста. "Байар" кэпэрэтиип пайшиктарын мунньаһынан, бырабылыанна уурааһынан кыһынны үтү (алтынны-муус устар ыйдарга) атыылаһыллар сыаната 10 солк., сайынны кэмгэ 6 солк. диэн быһаарылына. Инньэ гынан үтү туттарааччы 1 кг үтү билигин 40 солк. буолуоҕа.

Ынаһ төттөгүтү бэриллэр субсидияны тохтооттар. Биһиги хаһаайыстыбаларбыт племенной статус ылааларыгар үлэлэһэ сылдыбыт. Федеральной репродуктор лицензиялаах "Чаппанда" СПК-та племенной статусун салгыы бигэртэттэрдэ. "Күндээдэ" ААУо эмиэ племенной статусун илдэ хаалла. "Мохоһу" бааһынай хаһаайыстыбата сылыга племенной хаһаайыстыбага кандидат буолан 3-с сылын сылдыбыта, билигин репродукторга киирсэ сылдыр. Ст. Васильев аатынан сылы субуота 2014 с. төрүөбүн көрдөрүүтү үчүгэй буолан, статусун төннөрүгө үлэлэһэр.

2015 с. тыа хаһаайыстыбатыгар улуустан 15,5 мөл. солк. көрүлүннэ. Инники былааннантан кэпсир буолаха, Дьаархан нэһилиэгин 375 сылыгар анаан, 100 сүөһүгэ аналаах хотон тутуллуоҕа. "Туймаада" ФАПК нөҕүө, 40 мөл. солк. суумалаах. Баһылык уурааба тахсыбыта.

Геннадий АНТОНОВ.

- Бэлиэ түгэн -

Өрөгөйдөөх церемонияга СӨ сибээскэ уонна информационнай технологияларга миниистирэ А.И. Борисов уонна "Почты России" ФГУП Саха Сиринээҕи филиалын - СӨ федеральной почтовой сибээһин Управлениетын дириэктэрэ А.И. Игнатьева кыттан, дьибэ киирингэ кыһыл лиэнтэни быстылар.

Бырабыгталыстыба уонна олохтоох салалта үлэлиилэрин түмүгэр СӨ Национальной баана ороскуоттуур-кассовый киин икки этээстээх таас дьибэтин почтаба биэрдэ. Сыл устата дьибэ рекон-

струкциятын олохтоох "Мастер К" ХЭО (сал. М.В. Кырлиг) ыгыта. Түмүгэр Ньурба олохтоохторо кизн-куонг, аныгылыгы хааччыллылаах уонна, сүрүнэ, Ньурба куорат хабайар хаба ортотугар турар дьибэ көһөн үөрүүлэрэ икки бүк үрдээтэ.

Эмиэ бу күн Ньурба улуунун почтовой сибээһин үлэһиттэре Ньурбага почтовой-телеграфнай сибээс олохтоммута 100 сылын бэлиэтээтилэр. Бырааһыннык-таабы кэнсиэр, бастыннары на-бараадалаһын буолла.

Раиса НИКИФОРОВА.

Ньурбага – санга почта дьибэтэ

Тохсунньу 29 к. Ньурба куоратын олохтоохторугар үөрүүлээх түгэн тосхойдо. Ньурбатаабы почтовой сибээс отделениета (нач. Семенова Л.С.) куорат киинигэр турар таас дьибэ көһөн киирдэ уонна тутта клиентэригэр өнгөнү онгорбутунан барда. Бу иннинэ почта 70-с сыллардаахха тутуллубут, туох да усулуобуйата суох эргэ мас дьибэ үлэли ололорбута.

- Тъа хаһайыстыбата -

Ааспыт 2014 с. оройуон хаһайыстыбатын атыылаһылар сыанатын үрдэтиэххэ" диэн төбөлөөх ыстатыйа суруйбутум. Онно эппитим курдук быйылгыттан ыанар ынахха буолбакка, табаарынай үүккэ СӨ субсидията киилэ үүккэ 3,4%, базиснай сыалаахха 30-00 көрүмлэр буола.

Астыр-үөлүүр, батарар тэрилтэ сыананы "Байар ХЭТ" кытары оройуон муниципальнай тэрилтэ анал хамыһына тэрийэн сыана быһахтаахтар. Бырабыыталыстыба дьаһалыгар олобуран тыа хаһайыстыбатын министриэстибэтэ биэр киилэ үүт сыанатын 10-12 солкуобайынан атыылаһылар сыананы быһарга эрэкэмэндээссийэ онордо. Бопуруос үөрэтиигэ сүлдьарынан сибээстээн урут суруйбуттар эргиллэн, баҕар, сэнээрэйэллэр диэн тус санааларын, "Тыа хаһайыстыбатын туһунан" сокуон олоххо быйылгыттан саҕалаан киририэхтээбин учуоттаан, тыа хаһайыстыбатын табаары онорооччулар уонна астыр-үөлүүр, онорон таһаарыт бородууксууларын атыылыыр дьарыктаах "Байар" ХЭТ интэриэстэрин, санаа-бар тэннэ тутан суруйарга холонбун.

Бастакытынан, сүөһү иитиитинэн дьарыктанар хаһайыстыбаларга, нэһилиэнньөҕө туһаайан этиэхпин баҕарабын.

Ырынак кириисийэ уһундук барара, инфляция содулугар энергоресурса сыаната баһа-атаҕа суох үрдүүр хайы сахха саҕаланна. Тас дойдугар, атын өрөспүүбүлүкэлэртэн киһи аһыыр аһа чэпчэки сыанаҕа кэлэрэ улахан-нык сарбыллар күүтүлэр. Саамай наадалаах бородуукталарыт - биһиги биологическай наады-ыбыытын экко-үүккэ 50-55% тастан киллэрбит. Эппитим курдук, ол хааччахтаһына, тугу аһаан доруобуйабыт туругун тупсарабыт?

Үгүс куолута суох тыа сириг олохтоох дьонно онно-манна, киин бөһүлөктэргэ, куоракка кириэн үлэ көрдөспүтэ буолан хаамаайылаабакка, бэйэлэххэ бэйэбит сирбитигэр ньиэр-баччы олонор, уһайбаларбытыгар оорурут аһын олондон, сүөһү, бабурдуол тутан олохпутун онгостуобун. Маны үлэни-хамнаһы кыайар, күүстэрин-уохтарын үгэнигэр сүлдьар эдэр дьонноргу туһаайан этэбин. Туох ханнык иннинэ ыалы үксүн сүөһүлүүргэ, дьыэ-уот туттан тыа сиригэр олохсуйуон баҕалаах эдэр ыалларга, кыра уонна орто урбаанга сыстан үлэтири тобоостоох. Саҥа тэринэр бириддилен уонна баһынай хаһайыстыбатын тэринэр дьонноргу олус үчүгэй усулбууялар оһоһуллан эрэллэр. Эскөтүн саҥа тэринэр тыа хаһайыстыбатын урбаанныгытыгар ааспыт сылга тыа хаһайыстыбатын министриэстибэттин 50 грана бэриллибит буоллабына, быйыл ити сыһыппара 2 төгүл элбээн 100-кэ тийэр буола.

Чугас аймахтыылар түмээн 3-тэн итэбэнэ суох үлэ миэстэтин таһаарар курдук сүөһүгүтүн, сылгыгытын, техникагытын холбоон сылбырба собуустук баһынай хаһайыстыбаларын тэрининг, биэс сыллаах пилотнай Программата онгостон министриэстибэтэ тиэндэригэр кирисин. Олус улахан чэпчэтиллэх племенной уулаах бургунастарда "Күндээдэ" ААУо, "Нурба-Агро", "Нурбачаан" СХП-тыттан сайаапкалаһан ылын. Аны күһүн ылбыт бургунастаргытын иһин тугу да төлөөбөккө тыһы борооскулары атыылаһан, үс сыл иитэн, улаатынна-

Үүт сыанатын тула кэпсэтиэбин

ран баран, эмиз эһиги курдук саҥа тэринэр баһынай хаһайыстыбаларыгар оубса саптаран эбэтэр сизмэлэтэн баран уулаах тиһэнгэлэргитин босхо биэрэн, ис-китин төлүүтү. Үчүгэй баар: аны күһүн ылбыт бургунастаргыт эһиил саас төрүөх уонна үүт биэрэллэр!

Аны "Чапанда" СПК-тан, "Күндээдэ" ААУо-тан, Ст. Васильев аатынан сылгы собуотуттан аны күһүн тыһы убаһалары 40 тыһ. солкуобайга, үскөл астыр сонофостору 89 тыһ. солкуобайга ылааххытын сөп. Ону атыылаһаргытыгар "Россельхозбанк", "Рослизинг" тэрилтэлэрэ чэпчэтиилэххэ кредити биэрэллэр. Сылгыгыт атыытын 100% төлөстөххүтүнэ 52%, ол аата убаһа (40x0,52) 20 800 солк., сонофоско 41600 солк. тыа хаһайыстыбатын министриэстибэтэ толуйар.

Пилотнай Программаныгыгар олобуран сүөһүгүтүгэр, сылгыгытыгар сөп буолар оту хааччыгар ходуһа, мэчирэнг сирдэрин нэһиликтэргит олохтоох дьаһалтала хааччыгар, түүлээһингэ биэрэр эбээһинэстээхтэр. Онон элэрдэр кытаатын, сүүрүн-көтүн, тэрининг, саҥа усулбууяларын туһанарга дьулуһун, үлэлээн-хамсаан!

Искитиһэн, бириддилен ыалларга, дьобус (аһыах ынахтаах) баһынай хаһайыстыбаларыгар туһаайан тугу этиэххэ сөбүй? Бырабыыталыстыба тыа хаһайыстыбатыгар үптэн ботучу собуас астыр-үөлүүр тэрилтэҕэ дуоҕа-бардаһан туттарылар үүт 1 киилэтигэр 30 солкуобайы көрдө уонна оройуоннар муниципалитеттарыгар уонна астыр-үөлүүр тэрилтэлэргэ нэһилиэнньэттэн уонна тэриллиилэх хаһайыстыбалартан 1 киилэ үүтү 10-12 солкуобайдаах атыылаһылар сыананы олохтуурга эрэкэмэндээсийэлээтэ.

Атыылаһылар үүт 1 киилэтэ субсидиялын холбоон 38-42 солкуобай буолуохтаах.

Ааспыт сыллаахха үүтү атыылаһыннаҕа балай да хамсаһын таҕыста. 2013 сыллаахха оройуон үрдүнэн 3658 т үүт туттарыллыбыта. 2014 сылга 4230 т үүт "Байарга" туттарылан астанна, атыыланна, эбэтэр 572 туоннанан элбээтэ. Быйылгы былаан 4200 туонна. Ол гынан баран онно хааччахтамакка 4700-5000 туоннаҕа тийэрэ суоттанан үлэлирибит наада. Онно кыах баар. Тоҕо диэтэххэ сыана намыһах буолан бэрт элбэх ыал бэйэтэ астанан бэйэтин үүтүн истэ, арынан, сүөгэйинэн сизтэ. Сыана олус намыһабар ол син сөп даһаны этэ. Оттон билигин чыҥха атын усулбууя оһоһулунна. Урукку курдук үүтү барытын бэйэҕэ сизбэккэ, эбэтэр хара ырынакка кистээн атыылаабакка сударыстыбаннай эриэстирдэххэ, көнүлүккэ "Байар" кэпэрэтиипкэ туттарар быдан ордук буолуоҕа.

Дьэ, ааһан көрүөбүн. Оройуонна сүөһүлэх бириддилен ыаллар, дьобус баһынай хаһайыстыбалара оротунан ылаахха 3-4 ыанар ынахтаахтар. Мин анаан-минээн үөрэтэн көрбүтүм элбэх, 5-7 ынахтаах ыаллар ааспыт сылга үүттэрин тэриллиилэх ырынак тэрилтэтигэр туттарбатахтара.

Ыал ынаҕа кырата 1200-1300 киилэ үүтү биэрэр, сыата 3,9-4,0%-тан намтаабат. "Байарга" туттарылар үүт сыата 3,4 %. Ол аата ыал үүтэ 1 киилэтэ базиснай 3,4 % -на таһаардакка 1,17 киилэҕэ тэннэр.

Киилэ ары 3,4 % үүттэн 23 киилэттэн кэлэр. 3,9 % 1200 ки-

лэ үүттэн 59,8 киилэ ары кэлэр.

Ити 1200 киилэ үүккүт 3,4 % -на таһаардакка харчыны аахсарга 1376 киилэ буолар. Киилэтин иһин 38 солкуобайынан аахтаах (1376x3800) 52288 солкуобайга туруорабыт.

Эскөтүн, "Байар" 78 % арытын киилэтин 420 солкуобайга атыылаабыт буоллабына, быйыл 10 % үрдэтэн, мунугааҕына 520 солкуобайга диэри үрдэтибэ.

Оччоҕо ити 1200 киилэ үүккүттэн ылбыт 59,8 киилэ арыгытын сизбэккэ, соччону "Байар" маһаһынныттан ылааххытына (59,8x520) 31096 солкуобайы төлүөххүт. Бэйэбит үпкэ-харчыга туруорбата үүккүттэн 21192 солкуобайдаах барыстан мэлйибит. Сүөгэйгэ, үүккэ биер итинник.

Онон элбэх-аһыах диэн мыймакка, аһыахтан ордор эрү үүтү буолбакка, "Байарга" ботучу сыанаҕа атыылаан баран арыны, сүөгэйи баҕас маһаһынтан ылан сизбит быдан барыстаах!

Усуһунэн, үүт атыылаһылар сыанатыгар тохтуобун. Тыа хаһайыстыбатын департамена уонна "Байар" кэпэрэтиип дирекцията ылан ылылар 1 киилэ үүккэ сыананы кыһынгытыгар 10 солкуобайынан, сайынгытыгар 6 солкуобайынан быһарга кэпсэтиини ыһа сылдьаллар. Кистэл

бакка, 4700 т буолуохтаах. Үөһэ испиһэккэ кирибит улахан хаһайыстыбалар үүттэрин 20%-нын кыһын ыатыннар, 80 % сайын, оччотугар ааһан көрдөххө, 1200 т үүккэ 13 мөл. 800 тыһ. солкуобайы төлүөххэ эбэтэр 1 киилэтигэр 11-50 солкуобайы, ол иһигэр сайынгы үүтүгэр 9-75 солк., кыһынгытыгар 18-50 солкуобайы. Оччоҕо хаһайыстыбалар бу куусталара үүт ыамын биллэрдик улаатыннарыахтара, онно матырыялаалынай өттүнэн интэриэстэниэхтэрэ.

Дьобус баһынай хаһайыстыбалара, бириддилен ынахтаах ыаллартан атыылаһылар үүккэ оротунан киилэ үүккэ 8-00 солкуобайынан быһар сизрдээх. Ол иһигэр кыһынгы үүтүгэр киилэтигэр 15-00 солкуобайга, сайынгыларга 7-00 солкуобайга туруоҕа.

Төрдүһүнэн, астыр, онорон таһаарар үүт оһоһуктары атыылыыр "Байар" барыһы экиригэр, табаары онорооччу производственной суох потребительскэй кэпэрэтиип буолар. Киин бэйэтин састаабыгар киерэр кэпэрэтииптэрин, ол иһигэр ассоциированнайдарын киллэрэн туран интэриэстиэхтээх. Сизрдээх сыаналарга онорбут бородууксууларын атыылаһан, кэмигэр төлөнөн көбүлүөхтээх. Дьэ уонна саамай кылаабына, үчүгэй хаа-

орскуокка тэрилтэ ары, сүөгэй атыыланар сыаналарын үрдэтэрэ сөп буолсу. Ары былырыны киилэтэ 450 солк. буоллабына быйыл 483 солк. буоллун. Оччоҕо арыттан 39 мөл 316 тыһ. солк. кириэбэ.

1880 т үүттэн 50 % 127 т 9 ц сүөгэй оһоһуллуо. 280 солк. онугар 322 солкуобайга атыылан-нын. Сүөгэй атыытыттан 41 мөл. 184 тыһ. солк. кириэбэ.

Туппуг үүтүн 20 % 2,9-3,2 % пастеризацияламыт үүт 999 т оһоһуллуо. Киилэтэ 55 солкуобайга турдун, оччотугар 54 мөл. 931 тыһ. солкуобайдаах үп кириэбэ.

Устуг үүттэн 180 т кефир, суорат, бырпах, йогурт оһоһуллан киилэтин 50-нуу солкуобай атыылаатын, мантын 9 мөл. солкуобайга туруоҕа. Ити аһыах көрүннээх бородууксууаттан "Байар" 144 мөл. 434 тыһ. солкуобайдаах үбү киллэриэн сөп. Мантан атыыласты үүтүн устуойумаһа (сырьё) 42 мөл. 300 тыһ. солк. көбүрүүр. Тэрилтэ абсолютнай дохуота (выручка) 102 мөл. 134 тыһ. солк. буолан тахсар, эбэтэр 1 киилэ үүт астаан-үөллээн, сырьё устуойумаһын күүрээпит кэһнэ 21-72 солкуобайдаах дохуоту биэрэр, эбэтэр табаары онорооччутааҕар "Байар" дохуота 2,4 төгүл үрдүк буолар. Итиччэ суоттанан үбүн симизэтин оһоһуннабына, кыра да буоллар барыстаахтык үлэлиэ диэн сылыктыахха сөп.

Үүтү астыр, батарар "Байар" атыылаһар үүтүттэн переработка бородууксууатын онорон атыылаан киллэрэхтээх үбүн ааһан таһаарыабын.

Таблицаны көрүн:

№	Ис хоһооно	Кээмэй един.	Былаан расчёт	Максимум расчёт	+/-
1	Атыылаһылар үүт	тонна	4200	4700	+500
2	Атыылыыр тэрилтэ киллэрэр үбэ	тыһ. солк.	120258	144434	+24176
3	Үүт туттарытыгар төлөнөр үп	тыһ. солк.	33600	42300	+8700
4	«Байар» ХЭТ (абсолютнай) бэйэтигэр хаалларар виручката	тыһ. солк.	86658	102134	+15476

буолбатах, күһүн мэчирэнг халтаннаан ыаллар үксүлэрэ ынахтары атырдыах ыйын орототунан, балаһан ыйын саҕатыттан ыабакка, ньиэрэйдэрин кытары эмнык ытан баран, алтынны саҕатыгар хотонго киллэрэллэр, эбэтэр күһүн эрдэ ынах ыыр ыаһааларын маска ыйылылар.

Суоттаан көрдөххө астыр-үөлүүр тэрилтэ оройуон үрдүнэн 7-00 солкуобайы 1 киилэ үүккэ төлүүргэ суоттанар. Ол иһигэр ыаллары кытары аһааны ылаахха манньк буолан тахсыаҕа. Ыал сылаабы туттарар үүтүн 88 % сайынгы ыйдарга, 12 % кыһын туттарар кыахтаах. Суоттаан көрдөххө, ыал үүтэ сылга оротунан киллэтэ 6-48 солкуобайга туруоҕа. Электродойканан ыанар, улахан хотоннородох, сыаналаах техниксэй тэриллэх бөдөн хаһайыстыбалар улахан сыаналаах производственной тутуулардаах, уоту элбэхтик туттар буоланнар ороскуоттара улахан. Ону учуоттаан кинилэр үүттэрин иһин төлөбүр үрдүгэ омнуоламат. Онноу хаһайыстыбаларга "Күндээдэ" ААУо, "Нурба-Агро", "Нурбачаан", саҥа хотонноох "Сибиткэ", "Сүлэ" (Филиппова В.), "Хорула" ТХПК кириригэрэн сөп.

Кинилэр сайынгы үүттэригэр киилэтигэр 7-55 солкуобайы, кыһынгытыгар 11-30 солк. төлүүр сөп. Оччоҕо оротунан сылаабы үүтэ киилэтэ 8 -30 солк. туруоҕа. Манньк аахтаах оройуон үрдүнэн былааннаах 4200 т 3,4 %-наах үүккэ "Байар" кэпэрэтиип 29 мөлүөһүн 400 тыһ. харчыны табаары онорооччуларга тизрибэ. Субсидиялын киилэ үүт сыаната 87-00 солк. буолуоҕа. Бырабыыталыстыба быспыт сыанатытан 3-5 солкуобайынан кыра буолан тахсар.

Биһиги сорукупут 4200 т буол-

чыстыбалаах, үүттэн минньигэс аһылык араастарын онорон нэһилиэнньэни хааччыыахтаах.

Кэлинги сыллара туппуг үүтүн быһа холуйан 40 % арылыыр, 40 % сүөгэй онорор, 20% - 2,9 - 3,2 % -аах пастеризацияламыт үүтү онорор буолла. Ону тыһынан чохоон, күөрчэх, устуг үүттэн суорат, кефир, йогурт, издэҕэй, бырпах онорор. Инньэ гынан балай да элбэх бородууксууаны онорон оройуон нэһилиэнньэтин, 10-тан тахса тыһынча киһилэх Нурба куоратын хааччыарга балай да үлэлэһэр. Өрөспүүбүлүкэҕэ ытыллар быыстапкаларга, дьаарбанкаларга ситиһиллэхтик кыттар буолла.

Урукку тиэмэлэрин чингэтин үлэлэтэхтэринэ, үп-харчы да өттүнэн үчүгэй буолуохтара диэн сабаҕалыбын. 2015 сыла былааннаах 4200 т үүтү буолбакка 4700 т үүтү атыылаһарга, астыр-га суоттанан наада. Кураанах куолу буолбатын наадатыгар, үп-харчы кириитин ырангалаан көрүүм.

Тэрилтэ 4700 т үүттэн 40 % эбэтэр 1800 туоннатын арылаатын, онтон 78 % 81 туонна 4 ц ары кэлэр. Бу кэһэн турар сыла инфляция 10 % кыччаабат. Онон

Атыылаһылар үүт сыанатын 7 солк.-нан быстахха тэрилтэ былаанынан бэйэтигэр хаалларар үбэ 86 мөл. 658 тыһ. солк. буолар. Сыананы киилэ үүккэ 2 солкуобайынан үрдэтэн 9 солкуобайга тизрэтэххэ ордук нэһилиэнньэттэн элбэх үүтү тутуохха сөпүн дакаастыыр наада таах. Тоҕо диэтэххэ оччотугар субсидияны холбоон киин киилэ үүккэ 39 солкуобайы аахсыра (39:24). Ити ааспыт сылга ылбыт харчытынааҕар 15 солкуобайынан үрдүк! Оросчугот быһытынан үүт сыанатын суотугар (сырьё) 8 мөл. 700 тыһ. солк. ордук ороскуоттан баран, былаан-наммытааҕар 500 т үүтү атыылаһан бэйэтин дохуотун 15 мөл. 476 тыһ. солкуобайынан улаатынна-рар кыахтаах.

Түмүккэ. Үүмүт сыла үүтү атыылааччы да, атыылаһааччы да интэриэстэрин тэннэ тутан, сөптөх сыананы олохтоон көбүлөөтэххэ хайа хайалара үүттэн киллэрэр дохуоттара лаппа үрдүөҕү диэн эрэнэбин. Кылаабынай үлэлиэххэ, үлэлиэххэ, өссө төгүл үлэлиэххэ, сатабыллаахтык тэрийэххэ, түмсүүххэ наада.

Уйбаан НЬУКЛААЙАП, учуонай-зоотехник, Саха сириг тыатын хаһайыстыбатын бэтэрээнэ.

Эбэрдэлиит!

Танталаах аҕабыт, ытыктыыр эһэбит, үлэ бэтэрээнэ, РФ профтех үөрэхтээһинин туйгуна, Түмүк нэһилиигин Бочуоттаах олохтооҕо **ИВАНОВ Алексей АФАНАСЬЕВИЧ** 70 саасын туолбут үбүлүөһүнэн ииттик-истинник эбэрдэлиит!

Олоххо дьулуургуна, дьонго эйбэс сьһыангынан оҕолоргор, сизинэрээр, чуас дьонтор холобур, эрэллээх эркин, тулхадыйбат тирэх, тумус туттар киһибут буолабын.

Эйэхэ чэһиэн доруобуйаны, дьон ортотугар, олох үөһүгэр куруук үөрэ-көтө, үлэли-хамсы, сүбэли-амалы, этэннэ сүлдьаргар баҕарабыт!

Кэргэниг, оҕолорун, кийитиг, күтүөтүг, сизинэриг.

- Кэриэстэбил -

Күндү оҕобут сырдык кэриэһигэр

Сирдээби олохтон эдэр, эрчимнээх, сүүрү-көтө сылдьыбыт киһи суох буолара, сүтэрэ олус ыарахан, хараастабыллаах, аһыылаах, абалаах даҕаны.

Бу дьыл тохсунньу 30 күнүгэр тапталлаах оҕобут, бырааппыт, убайбыт, кэргэним, аҕам **ХАРТА-**

СОВ **Алеша** бу күн сириттэн туорабыта I сылын туолла.

Алеша 1994 сыллааха кулун тутар 11 күнүгэр Хорула нэһилиэгэр үс оҕолоох ыалга иккис оҕон күн сирин көрбүтэ. Оҕо сааһа төрөөбүт Хорулатыгар ааспыта. 2001 с. маннайгы кылааска үөрэнэ кирибитэ. Кыра кылаасан тустуу куруһуогар дьарыктанан саҕалаабыта. Хас күрэхтэһиитин айы мэтээллээх, грамоталаах, бириистээх үөрэн-көтөн киирэрэ бу харахпыттыгар көстөр.

Кыра эрдэбиттэн сыгы-хотуу, бэйэтин кыанар этэ. Кэпсэтиннэн, дьээбэлээх, элбэх доҕоттордоох, дьону кытта уопсай тылы дөбөнгүк булара. Дьыэ истас үлэтэ, сайынгы от үлэтэ кинитэ суох ааспат этэ. Үрдүкү кылааска спордунан, ордук волейбо-

лунан, тустуунан, теннининэн дьарыктанар этэ. Туох да күрэхтэһи Ленята суох буолбата. Онтун быһыгар араас кэнсиэртэргэ кыттыра, үчүгүйдик ылыыра. Иллэг кэмигэр айылҕа сылдыарын, бултуруун, сир астырынын, кустуурун туохтааҕар да ордорор, күүс-уох эбинэр курдуга.

2012 с. оскуоланын бүтэрэн олох киэн аартыгар үктэммитэ. Оскуоланы бүтэрэн баран Нурбаба колледжка үөрэнэ сылдан Саҥа дьылга кэлэн баран өр сылга билсиспит кыһынаан сүрэхтэрин холбоон ыал буолбуттара. 2013 сыл саас ыам ыйын 27 күнүгэр кэргэнэ оҕо күүтэ сырыттаҕына аармыйаҕа ыҥырылтыра. Харбаровскайга сулуспалыы сырыттаҕына кэргэнэ ул оҕону бэлэктээн үөрбүтэ-көппүтэ. Оҕоло-

нон баран уопуска ылан кэлэ саабытын тоҕо эрэ ыппатахтар... Тохсунньу 30 күнүгэр 2014 с. полигонга таанганан ытааһынга үөрэнэ сылданнар таанкаламар эстэн 3 оҕо сырдык тыыннара быстыбыта.

Оҕобут орто дойдуттан барбыта 2015 сыл тохсунньу 30 күнүгэр I сыла буолла. Кылгас да буоллар чаҕылхайдык олоҕобут оҕобут, бырааппыт, убайбыт, кэргэним, аҕам Леа биһиги эйигин таптыбыт, саныбыт. Эн кэлэн олорон ааспыккар махтанабыт. Эн сырдык мөссүөҥнүн хаһан даҕаны умнуохпун суоба. Барыбытыгар сылаас сыйынын, кыһамныын, эйбэс майгын үтүө өйдөбүл буолан сүрэхпитигэр-быарыбытыгар үйэ саас тухары ингэн хаалыа. Оҕобутун санаабатах, ахтыбатах

күммүт суох. Бу эйэлээх үйэҕэ оҕобут манньк суорума суолламыта олус хомолтолоох.

Оҕобутун төрөөбүт буорун буларан харайар ыарахан күн-нэрбитигэр күүс-көмө, тирэх-өйбүл буолбут убайдарбытыгар, эдьийдэрибигэр, биригэр үөрэммит оҕолоругар, төрөппүттэригэр, кылааһын салайааччытыгар, табаарыстарбытыгар, ыалларбытыгар, аймахтарбытыгар, биригэр үлэтир кэлэтииппэр улахан махталбытын тиэрдэбит. Барытыгар бары кэрэни, үтүөнү, до-руобуйаны баҕарабыт.

Аармыйаҕа ыҥырыллан барбыт военкомата суорума суоллан кэлбитигэр Нурбаттан дуйдугар Хорулаҕа таһаарарбытыгар көмөлөсөтөүөр хомолтобу-тун биллэрэбит.

Ийэгэ, аҕата, балта, убайа, уола, кэргэнэ, аймахтара, Хорула нэһилиггин дьаһалтата.

Ахтабыт, саныбыт, суохтуубут

Таптыыр, ахтар күндү кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит, Нурба куоратын олохтооҕо, тыыл, үлэ, педагогическай иитии, компартия бэтэрээнэ **ПЕТРОВ Василий Акимович** бу дьыл тохсунньу 27 күнүгэр бу сиртэн барбыта I сылын туолла. Кини аны күһүн 82 сааһын туолуохтаах этэ.

Аҕабыт I Хаҥалас нэһилиэгэр Төгүрүк диэн алааска Петров Аким Гаврильевич уонна Петрова Евдокия Михайловна дьыэ кэргэттиригэр иккис оҕонор төрөөбүтэ. Олус дыдаһыттык, быстан олоҕобут буоланнар эрэйи бэрт кыра сааһыттан билбитэ. Дьонугар көмөлөһөн оскуолаҕа хойу-таан кирибитэ. Көмө киһи буолан сүүрбүтэ-көппүтэ, ачыктааһын сорун-мунгун билэн, тыыннаах буолар туһугар арааһы бары булан аһаан, үлэ ыарахан үлэлээн, ыалларга хамначыттан борбуйун көтөүөр диэри мөхсүбүтэ.

1946-1948 сылларга Араҥастаах, Куочай детдомнарыгар иитиллэбитэ. Онтон күһүн Нурбаба кирибитэ дьонноругар олорон 1955 с. орто оскуоланы бүтэрбитэ. Үөрбүт орто бэрээдэктээх, үлэ-һит уолу Куочай 7 кылаастаах оскуоланыгар физругунан, интернат

иитээччинэн биер сыл үлэлэттэр. Нөҥүө күһүнүгэр Ленинградскай геологическай экспедицияҕа болуотунньуктуу сырыттаҕына райкомолга ыҥыраннар эдэр ыччаттары промышлениоска ытыгы хамсааһыныгар сөп түбэһиннэрэн икки ыйдаах радиометрист үөрбүт ытталлар. Үөрбүн бүтэрэн баран 1957-1958 с.с. Далдын үрбүн батан, Удачнай куорат тутула илигинэ, ол аттынааҕы хайалары чинчийэн тайҕаны тырысыбыта.

Миирнэй тутулан эрэ, олохтоохтор уонна үлэһиттэр балааккаҕа олорор кэмнэригэр балааккаларыгар олорсон геологическай партияҕа тутуу матырыяалыгар наадалаах таастары көрдөөн таас сүгэнэрдээх, тимир өтүгү тутуурдаах хайалар истэринэн балтараа сыл хаампыта.

Кэлин аҕабыт Булдуутэҕи педучилищени бүтэрэр сылыгар Аммантан төртүтүтэ биригэр үөрэммит кыһын Зинаида Семеновнаны кытта тапталларын холбоон ыал буолбуттара. Икки сыл Мэнгэ-Хаҥаласка учууталлаабыттара. Онтон дойдуттар кэлэн Нурба детдомугар иитээччинэн, үс сыл комсомол райкомугар отдел сэбиэдиссэйинэн ситиһиллээхтик үлэлээбитэ.

Бары ытыгылар үлэлэргэ көхтөөхтүк кыттар дьоруудаах, күүстээх-уохтаах, көнө майгылаах, айар-тутар кизн толкуйдаах, эппит тылыгар турар эдэр үлэһити оройуоннааҕы "Урожай" уопсастыба бэрээсэдээтэлинэн таланнар элбэҕи ситиспитэ. Кини көбүлэһининэн оройуонна спорт маэссабай буолбута, ГТО нуорматын бары бүтүүн туттарыы ытыгылыыта. Улахан тэрээлэргэ, холкуостарга, кэлин сопхуос хаһаайыстыбаларыгар босхоломмут хамнастаах спортиструктордар үлэлээбиттэрэ. Ити сыллартан нэһиликтэргэ спортивной саала-

лары тутуу үлэтэ норуот күүһүнэн саҕаламмыта.

Аҕабыт Василий Акимович 1966 сылтан бу олохтон барыар диэри Убайан орто оскуоланыгар илиитин араарбакка оҕолору толкуйдаах буоларга, айар-тутар, иитэр үлэҕэ сыйыарыыга, үлэни кыра саастан сөбүлээн, барыны-бары сатаан онгорон улаатарга сүүһүнэн оҕону ииппитэ. Үөрөппит оҕолору дэгиттэр уус, үрдүк, орто үөрэхтээх мааны ыаллар буолулар. Аҕабыт хас сайын айы тохтоло суох оҕо сынналар лааҕырдарыгар начальнигинэн үлэлээбитэ. Оҕо айар дьоруун сайыннары тыэмэттигэр элбэх араас таһымнаах дакылааттары онгорбут. Оҕолорун онгоһуктарын быыстапкатыгар оройуон, өрөспүүбүлүкэ күрэхтиригэр хаста да мистэлэспиттэрэ.

Ол сағана Убайанна санга орто оскуола тутууга бүтэн Дьокуускайтан ис-тас оборудованиелары, кабинеттар миэбэлэрин соротуорун сүгэн-көтөбүн, сүүрэн-көтөн, сарсыарда 8 чаастан кизнэ 10 чааска диэри үлэлээн, тиритэн-хорутан барытын борохотунан тизийэн Нурбаҕа ыппыта. Кини саамай ыарахана диэн оскуола санга котельнайын оһохторун, турбаларын тизийи диирэ. Таһаһаһын барытын ытган дэһи сылаан, ыран, күн утугар сыраллан, буһан-хатан дьэтиттэр балтараа ый буолан баран кэлбитэ.

Кэлэн баран сылбын-сорукпун, оскуолам дириэктэрин сору-даһын толордум, оскуолам аны күһүн аһыллар буолла диэн сүрдээһин үөрбүтүн билэбит. Кини итинник дьыннээх патриот учуутал этэ. Кэлэн баран нэдиэлэ курдук үлэни сырыттаҕына аны дириэктэрэ ыарытыан уопускаҕа баран, РОНО бирикээһинэн, ол сағана Иннокентьев Н.Н. сэбиэдиссэйди олонор Василий Аки-

мовиһы оскуола дириэктэрин эбээһинэһин толоробун диэн буолла. Аны солбуйааччы буолан ыыппыт миэбэлин, оскуола истас оборудованиетын барытын биэрэктэн таһаарыы, кылаастарга хомуйан туруоруу барыта кини үрдүнэн барбыта.

Сайын устата уопускаста суох сарсыардааттан ыкса кизнэҕэ диэри үлэлээн санга оскуола балаһан ыйын бастагы күнүгэр үлэтэ бүтэн бэлэм буолбута. Өр сылларга үлэлээбит кырдыһас учуутал Василий Акимович оскуола аһыллыбытыгар, сиигэ ситэн-хотон туспубутугар олуһун үөрбүт, астымыта. Кини итиннэ бэйэтин да доруобуйатын харыстаабакка, дьэһитин-уотун умнан туран үлэлээбитин чугас табаарыстар сөхпүттэрэ. Оннук бэриниилээх, хоһуун-хоодуот, оскуолам туһа диэн күкүскэ үлэлээбит улахан учуутал, Учууталлар учууталлара буолар кыахтаах, толору бэлэмнээх киһи этэ. Ону оскуола салалтата хайдах сыаналаабытын бэйэлэрэ билэлэрэ буолуо. Оскуола ситэн-хотон үлэҕэ кириитигэр, ити үлэни барытын атын киһи толорбута буоллар туох хайҕабылга, чиэскэ, наҕараадаҕа тиксизэх эбитэ буолла диэн санаан эр аһара.

Кини олус көнө сүрүттээх, аҕыйах сангалаах, кыайдым-хоттум диэн айдаара, кэпсэнэ сылдьыбат, үлэлирин эр билэр уонна ылыммыт үлэҕэ туох да тыаһа-уһа суох аргыйы сылдан биризмэтигэр, чуолкайдик бүтэрэр кытаанах санаалаах эрэллээх киһи буоларын дьонноро үчүгүйдик билэбит.

Василий Акимович 40 сыл устата оскуолаҕа үлэлээн барыта 52 сыл үлэ ыстаастаах 72 сааһыгар диэри ити оскуоланыгар физкультура уонна үлэ уруогун учууталынан үлэлээбэтэ. Ол тухары элбэх общественнай үлэлэри тэнгэ дьүөрэлээн лектор, пропагандист,

быыбар участкаҕа хамыһыйатын солбуллубат бэрээсэдээтэлэ, сууг сэтээтэлэ, партбюро эскиртээтэрэ эбээһинэстэрин өр сылларга энкилэ суохтук толорбута.

Кини өрүү этэрэ: "Үлэ диэн дьол, үлэни сөбүлээн, үлэһит олонун, үөрүн-көтүн, олоххун оностун" диэн сүбэлитэр этэ. Ол да курдук улахан чиэскэ, бочуокка таласпакка көнөтүнэн сылдан үлэлээн олоһун аһара. Олоһун тиһэх күннэригэр диэри ыалды сытан биригэр үлэлээбит добоһорун, кэлииллээһин, оскуоланын саныы-ахта, ыйыталаһа ыппыта.

Улахан учуутал, эдэр ыччат чугас доһоро, наставнига өр сыллар үлэтэ "1941-1945сс. Аҕа дойдуга эриитигэр килбиэннээх үлэтин иһин" мэтээлинэн, "Саха өрөспүүбүлүкэтин үөрэтиринин туйгунна", "Социалистическай куоталаһы кыайылааҕа", "Урожай общество бочуоттаах үлэһитэ" знактарынан, партия уонна комсомол райкомнарын элбэх грамоталарынан, "Тыыл бэтэрээннэ" үбүлүүһүнэй мэтээллэринэн бэлэһэммитэ.

Аҕабыт Дьылга хаан бэлэхтээбит олоһор үтүө суобастаахтык, чиэһинэйдик, ырастык, толору дьоллоохтук олорон күн сириттэн барбыта. Хаһан даҕаны сайлайытын-элэйбитин биллэрбэт, куруук сырдык мичээрэ, ыраас дууһата, эйбэс майгыта, биһигини барытыын өрүү сылаһынан кууһа, сыдыаһа, араҕаччылыы сылдыһа.

Күндү киһибит төрөппүт оҕолоро, сиэннэрэ, күтүөттэрэ, кийиттэрэ бары үлэһит дьон буолулар. Кини олоһун салгыахтара, үтүө аатын түһэн биэрэ суохтара.

Күндү кэргэним, аҕабыт, эһэбит, хос эһэбит сырдык мөссүөҥнүн умнуллубат өйдөбүл гынан сүрэхпитигэр куруук илдьэ сылдыһахпыт.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ, кийиттэрэ, күтүөттэрэ.

Уважаемые жители Нюрбинского района!

Юридическая служба ГАУ "МФЦ РС (Я)" оказывает бесплатную юридическую помощь гражданам, нуждающимся в социальной поддержке и защите по широкому спектру вопросов. Предоставляем устные и письменные консультации, поможем составить документы правового характера любой сложности, представим Ваши интересы в судах, органах власти. Также консультируем граждан по предоставлению мер государственной поддержки.

Принем ведется по адресу: г. Нюрба, ул. Ленина, д. 30, конт. тел. 8 (41134) 2-25-02.

Магазин "Мясной двор" приглашает

Новое поступление свежих полуфабрикатов: котлеты, тефтели, фрикадельки, голубцы.

Всегда в продаже свежий фарш, говядина и свинина, колбасные изделия, сосиски, сардельки, рулеты, ветчина и т.д. производства СПХ "Түмэн".

Самые оптимальные цены на продукты питания.

Работаем с понедельника по субботу с 10 часов до 19 часов без обеда.

Приходите, мы вас ждем!

Наш адрес: г. Нюрба, ул.Короленко 7, тел. 2-20-12.

Сүтүкпүн көрдүүбүн

Тохсунньу 22 к. "Сатурн" маҕаһын уонна "Туймаада" ТД икки ардыгар тротуарга дьахтар кыйыл көмүс браслеттаах чаһыгытын булбуттар собоһонно 8-914-286-07-23 уонна 8-914-262-93-99 тел. биллэрэргитигэр көрдөһөбүн.

- Реклама -

Продаю

Каркасную теплицу 6х3 м., цена 15000 руб. 8-924-165-32-39. Нурба к. киинигэр турар 2 хостоох, т/х, миэбэллээх квартираны, иккис этээс, сылаас, балконнаах. 8-914-294-02-36. Дьахтар дублинка-курткаһын, разм. 46-48, 25 тыһ. солк. 8-914-230-64-02. 3-комнатная б/у теплая квартира в 4-квартирной доме. 8-914-290-94-23. Уулаах улахан сибииннэ - 35000 солк., сибииннэ обото 1 ый - 4000 солк., 2 ый - 5000 солк., 5 ый - 8000 солк., ЗИЛ-самосвал. Тел. 4-37-07, 8-967-912-16-30. Убаһа иһэ. 8-984-112-07-15. Ыһах этэ, тыһаһас 400 солк./кг. Тел. 3-13-16. Срочно а/м УАЗ 2012 г.в., Евро-4, пробег 60 тыс. км., зимние шины, литые, магнитола, в идеальном состоянии, цена 350 тыс. руб. 8-961-869-17-91. 6-секционную стенку за 10 тыс. руб., кухонный набор за 5 тыс. руб., диван за 3 тыс. руб., прихожка за 3 тыс. руб., б/у, в хорошем состоянии. Тел. 2-40-64, 8-914-286-32-39. Нурба куоратыгар икки хостоох т/х квартираны, иккис

Көһнөрүү

"Нурба" хаһыат 7 №-гэр тахсыбыт некрологка "Күндү эдьийи ИНОКЕНТЬЕВА Ульяна Семеновна" диэн онугар "Күндү эдьийи ИГНАТЬЕВА Ульяна Семеновна" диэн көһнөр ааҕаргытыгар көрдөһөбүт.

Редакция.

этээс, сылаас, балконнаах, киингэ турар, миэбэллээх, 8-914-294-02-36. ЖК телевизор LG диагональ 80 см. за 16 000 руб., микроволновую печь LG за 2000 руб., масляный обогреватель за 1500 руб., возможен торг. 8-914-104-68-45. Частный дом в с. Антоновка, участок 15 соток, рядом школа, магазин, детсад, электроотопление. 8-967-624-44-35. Жеребятина местами. Тел. 3-62-65. Биэ этэ 350 солк./кг., ойбоһо - 310 солк./кг. 8-914-234-98-55, 8-914-268-11-03, 8-962-736-22-56. Унты от фабрики "Сахабулт" 39-40 разм., цена 6 тыс. руб. Тел. 8-914-291-29-83. А/м Тойота Премио 2007 г.в., двиг. 2ZR, объем 1,8 л., кузов ZRT260, пробег 90000, цвет серый, летние, зимние шины, сигналка А9, ОТС. 8-924-861-21-21. Дрова-швырок (сырые), выдается квитанция. Тел. 2-48-81, 8-914-112-56-84. Зем. участок в Нюрбе, документы готовы или ваши варианты. 8-914-826-56-43. Тон үт, доставка. 8-965-993-27-60.

ПРОГРАММА ТВ СО 2 ПО 8 ФЕВРАЛЯ

Понедельник, 2 февраля

ПЕРВЫЙ

05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00 Новости 09.10, 04.20 Контрольная закупка 12+ 09.45 Жить здорово! 12+ 10.55, 09.35 Модный приговор 12+ 12.10 Женский журнал 12+ 12.20 Сегодня вечером 16+ 14.25, 15.15, 00.45 Время покажет 16+ 16.00 Мужское/Женское 16+ 17.00, 01.40 Наедине со всеми 16+ 18.00 Вечерние Новости 18.45 Давай поженемся! 16+ 19.50 Пусть говорят 16+ 21.00 Время 21.30 Т/с "Тест на беременность" 16+ 23.30 Познер 16+ 00.30 Ночные новости 03.30 В наше время 12+

РОССИЯ 1

05.00 Утро России 09.00 Восход Победы. Падение блокады и крымская ловушка 12+ 09.55 О самом главном 12+ 11.00, 14.00, 17.00, 17.30, 20.00 Вести 11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Вести-Москва 11.55 Т/с "Тайны следствия" 12+ 12.55 Особый случай 12+ 14.50 Вести. Дежурная часть 15.00 Т/с "Сердце звезды" 12+ 16.00 Т/с "Последний январь" 12+ 18.15 Прямой эфир 12+ 20.50 Спокойной ночи, малыши! 0+ 21.00 Т/с "Верни мою любовь" 12+ 00.55 Дежурный по стране 16+

НВК САХА

06:00 «Чэгиэн буол!» 6+ 06:15 «Дойдум дыоно» («Май» ТВ) 6+ 07:00 «Сага күн-Новый день» 6+ 10:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 10:15 «Санаалар» 12+ 11:00 «Күнчээн» 6+ 11:15 «Автографы Победы»: Сталинград 6+ 11:45 «Хотунор тутумалар» 6+ 12:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 12:10 «В кадре-республика» (ТВ «Абий») 6+ 12:30 «Учугэйизэн бу сиргэл» 6+ 13:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 17:30 «Улуу Кыайы 70 сылгар» 6+ 18:00 «Саха сирэ» 12+ 18:15 «Утүө киэһэнэн!» аһаҕас эфир 6+ 18:45 «Күнчээн» 6+ 19:00 Отчет Правительства 12+ 20:00 «Буква закона» прямой эфир 12+ 20:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 21:00 «Биһикчээн» 0+ 21:15 «Атах тэпсэн олорон» 12+ 21:45 «Сага сүүрэн» 6+ 22:00 «Учугэйизэн бу сиргэл» 6+ 23:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 23:30 «Утүө киэһэнэн!» 6+

Вторник, 3 февраля

ПЕРВЫЙ

05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00 Новости 09.10 Контрольная закупка 12+ 09.45 Жить здорово! 12+ 10.55, 03.00 Модный приговор 12+ 12.10 Женский журнал 12+ 12.20, 21.30 Т/с "Тест на беременность" 16+ 14.25, 15.15, 02.15 Время покажет 16+ 16.00 Мужское/Женское 16+ 17.00, 01.20 Наедине со всеми 16+ 18.00 Вечерние Новости 18.45 Давай поженемся! 16+ 19.50 Пусть говорят 16+ 21.00 Время 23.30 Вечерний Ургант 16+ 00.10 Ночные новости 00.15 Структура момента 16+ 03.55 В наше время 12+

РОССИЯ 1

05.00 Утро России 09.00 Душа. Путешествие в самертие 12+ 09.55 О самом главном 12+ 11.00, 14.00, 17.00, 17.30, 20.00 Вести 11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Вести-Москва 11.55 Т/с "Тайны следствия" 12+ 12.55 Особый случай 12+ 14.50 Вести. Дежурная часть 15.00 Т/с "Сердце звезды" 12+ 16.00 Т/с "Последний январь" 12+ 18.15 Прямой эфир 12+ 20.50 Спокойной ночи, малыши! 0+ 21.00 Т/с "Верни мою любовь" 12+ 00.55 Группа "А". Охота на шпионов 12+

НВК САХА

06:00 «Чэгиэн буол!» 6+ 06:15 «Бэтэрээнэр кэп-сиимэлэр» («Ньурба» ТВ) 6+ 06:45 «Дойдум дыоно» («Сунтаар» ТВ) 6+ 07:00 «Сага күн-Новый день» 6+ 10:00 «Саха сирэ-Якутия» 6+ 12+ 10:15 «Чэгиэн» 12+ 11:00 «Күнчээн» 6+ 11:15 «Дойдум дыоно» («Панорама» ТВ) 6+ 12:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 12:10 «Сага сүүрэн» 6+ 12:30 «Жизнь прекрасна!» 6+ 13:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 17:30 «Бачыым Байбал» 6+ 18:00 «Саха сирэ» 12+ 18:15 «Утүө киэһэнэн!» аһаҕас эфир 6+ 18:45 «Күнчээн» 6+ 19:00 «Якутия» 12+ 19:15 «Республика Саха (Якутия) - 2014» 12+ 19:30 «Харах далайгар» аһаҕас эфиргэ ток-шоу 12+ 20:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 21:00 «Биһикчээн» 0+ 21:15 «Аал-луук мас» 6+ 21:45 «Сага сүүрэн» 6+ 22:00 «Жизнь прекрасна!» 6+ 23:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 23:30 «Утүө киэһэнэн!» 6+

Среда, 4 февраля

ПЕРВЫЙ

05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00 Новости 09.10, 04.10 Контрольная закупка 12+ 09.45 Жить здорово! 12+ 10.55, 03.10 Модный приговор 12+ 12.10 Женский журнал 12+ 12.20, 21.30 Т/с "Тест на беременность" 16+ 14.25, 15.15, 02.25 Время покажет 16+ 16.00 Мужское/Женское 16+ 17.00, 01.30 Наедине со всеми 16+ 18.00 Вечерние Новости 18.45 Давай поженемся! 16+ 19.50 Пусть говорят 16+ 21.00 Время 23.35 Вечерний Ургант 16+ 00.10 Ночные новости 00.25 Политика 16+

РОССИЯ 1

05.00 Утро России 09.00 Дуэль с вирусом. Спасти человечество 12+ 09.55 О самом главном 12+ 11.00, 14.00, 17.00, 17.30, 20.00 Вести 11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Вести-Москва 11.55 Т/с "Тайны следствия" 12+ 12.55 Особый случай 12+ 14.50 Вести. Дежурная часть 15.00 Т/с "Гадание при свечах" 12+ 16.00 Т/с "Последний январь" 12+ 18.15 Прямой эфир 12+ 20.50 Спокойной ночи, малыши! 0+ 21.00 Т/с "Верни мою любовь" 12+ 23.10 Специальный корреспондент 16+ 00.15 Покер-45. Сталин, Черчилль, Рузвельт 12+

НВК САХА

06:00 «Чэгиэн буол!» 6+ 06:15 «В кадре-республика» (ТВ «Томпо») 6+ 06:30 «В кадре-республика» (ТВ «Заполярье») 6+ 07:00 «Сага күн-Новый день» 6+ 10:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 10:15 «Хотун Бүлүү» (ТВ) 6+ 07:00 «Сага күн-Новый день» 6+ 10:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 10:15 «Тыыннаах дорбоон» 6+ 11:00 «Күнчээн» 6+ 11:15 «Хотугу сулус» 0+ 12:00 «Саха сирэ» 12+ 12:10 «Сага сүүрэн» 6+ 12:30 «Учугэйизэн бу сиргэл» 6+ 13:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 17:30 «ТВ фондатыттан» 6+ 18:00 «Саха сирэ» 12+ 18:15 «Утүө киэһэнэн!» аһаҕас эфир 6+ 18:45 «Күнчээн» 6+ 19:00 «Якутия» 12+ 19:15 Отчет Правительства 12+ 19:45 «Тыа сирэ-олох төрдө» 12+ 20:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 21:00 «Биһикчээн» 0+ 21:15 «Сага санаата» 6+ 21:45 «Сага сүүрэн» 6+ 22:00 «Учугэйизэн бу сиргэл» 6+ 23:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 23:30 «Утүө киэһэнэн!» 6+

ПЯТЫЙ

05.00, 09.00, 11.00, 14.30, 17.30, 21.00 Сейчас 05.10 Утро на "5" 6+ 08.30 Место происхождения 09.30 Х/ф "Караван смерти" 16+ 11.30 Х/ф "Двенадцать стульев" 12+ 15.00 Открытая студия 15.50, 00.30 Х/ф "На войне, как на войне" 12+ 18.00, 18.30, 19.00 Т/с "Детективы" 16+ 19.30, 20.15, 22.15 Т/с "След" 16+ 21.25 Х/ф "Такая работа. Семья" 16+ 23.00 Х/ф "Двенадцать стульев" 12+ 02.10 Х/ф "Караван смерти" 16+

КАРУСЕЛЬ

04.00 М/с "Буклашки" 6+ 04.10 М/с "Смурфики" 6+ 05.00 Прыг-Скок Команда 6+ 05.10 М/с "Крошка Кью" 6+ 06.00 М/с "Два билета в Индию" 6+, "Друзья-товарищи" 6+, "Лесные Василия" 6+ 06.40, 17.55, 01.15 М/с "Веселые паровозики из Чаггинтона" 6+ 07.30, 01.55 М/с "Шарлотта Земляничка. Ягодный пирог" 6+ 07.50 Лентяево 6+ 08.20, 02.20 М/с "Милли и Молли" 6+ 09.15 М/с "Кот Котофеевич" 6+, "Бабушкин зонтик" 6+, "Сладкая сказка" 6+, "Крылатый, мохнатый да масленый" 6+ 10.00 Давайте рисовать! 6+ 10.20, 17.15 М/с "Новые приключения пчёлки Майи" 6+ 10.55 Звездная команда 6+ 11.10 М/с "Мук" 6+ 13.45 М/с "Свинка Пеппа" 6+ 14.15 М/ф "Ну, погоди!" 6+ 15.00 М/с "Татонка" 6+ 15.40, 03.10 М/с "Ныряй с Олли!" 6+ 16.40, 00.25 М/с "Рыцарь Майк" 6+ 17.15 М/с "Новые приключения пчёлки Майи" 6+ 18.40 М/ф "Мишенок Пик" 6+, "Варежка" 6+ 19.30 Спокойной ночи, малыши! 0+ 19.40 М/с "Смешарики" 6+

Четверг, 5 февраля

ПЕРВЫЙ

05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00 Новости 09.10 Контрольная закупка 12+ 09.45 Жить здорово! 12+ 10.55, 03.05 Модный приговор 12+ 12.10 Женский журнал 12+ 12.20, 21.30 Т/с "Тест на беременность" 16+ 14.25, 15.15, 01.15 Время покажет 16+ 16.00 Мужское / Женское 16+ 17.00, 02.10 Наедине со всеми 16+ 18.00 Вечерние Новости 18.45 Давай поженемся! 16+ 19.50 Пусть говорят 16+ 21.00 Время 23.30 Вечерний Ургант 16+ 00.05 Ночные новости 00.20 На ночь глядя 16+ 04.10 В наше время 12+

РОССИЯ 1

05.00 Утро России 09.00 Пятая графа. Эмиграция 12+ 09.55 О самом главном 12+ 11.00, 14.00, 17.00, 17.30, 20.00 Вести 11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Вести-Москва 11.55 Т/с "Тайны следствия" 12+ 12.55 Особый случай 12+ 14.50 Вести. Дежурная часть 15.00 Т/с "Гадание при свечах" 12+ 16.00 Т/с "Последний январь" 12+ 18.15 Прямой эфир 12+ 20.50 Спокойной ночи, малыши! 0+ 21.00 Т/с "Верни мою любовь" 12+ 22.50 Вечер с Владимиром Соловьёвым 12+ 00.15 Покер-45. Сталин, Черчилль, Рузвельт 12+

НВК САХА

06:00 «Чэгиэн буол!» 6+ 06:15 «Хомоной хоһоон хотунуттар» 0+ 06:30 «Дойдум дыоно» («Хотун Бүлүү» ТВ) 6+ 07:00 «Сага күн-Новый день» 6+ 10:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 10:15 «Т.О.К» интерактивной күрэх 6+ 11:15 «Кэрэ киһи-Далбар Хотун» 6+ 12:00 «Саха сирэ» 12+ 12:10 «Сага сүүрэн» 6+ 12:30 «Учугэйизэн бу сиргэл» 6+ 13:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 17:30 «Хотун» («Хангалас» ТВ) 6+ 18:00 «Саха сирэ» 12+ 18:15 «Утүө киэһэнэн!» аһаҕас эфир 6+ 18:45 «Күнчээн» 6+ 19:00 «Якутия» 12+ 19:15 Отчет Правительства 12+ 19:30 «Сага сүүрэн» 6+ 19:45 «В фокусе» (ТВ «Алдан») 6+ 20:15 Отчет Правительства 12+ 20:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 21:00 «Биһикчээн» 0+ 21:15 «Сэргэлээхэ сэлэргэһиэхэ» 6+ 22:00 «Учугэйизэн бу сиргэл» 6+ 23:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 23:30 «Утүө киэһэнэн!» эфир 6+

ПЯТЫЙ

05.00, 09.00, 11.00, 14.30, 17.30, 21.00 Сейчас 05.10 Утро на "5" 6+ 08.30 Место происхождения 09.30 Х/ф "Караван смерти" 16+ 11.30 Х/ф "Двенадцать стульев" 12+ 15.00 Открытая студия 15.50, 00.30 Х/ф "На войне, как на войне" 12+ 18.00, 18.30, 19.00 Т/с "Детективы" 16+ 19.30, 20.15, 22.15 Т/с "След" 16+ 21.25 Х/ф "Такая работа. Письмо" 16+ 23.00 Х/ф "Усатый нянь" 12+ 02.20 Х/ф "Бухта смерти" 16+

КАРУСЕЛЬ

04.00 М/с "Буклашки" 6+ 04.10 М/с "Смурфики" 6+ 05.00 Прыг-Скок Команда 6+ 05.10 М/с "Крошка Кью" 6+ 06.00 М/с "Два билета в Индию" 6+, "Друзья-товарищи" 6+, "Лесные Василия" 6+ 06.40, 17.55, 01.15 М/с "Веселые паровозики из Чаггинтона" 6+ 07.30, 01.55 М/с "Шарлотта Земляничка. Ягодный пирог" 6+ 07.50 Лентяево 6+ 08.20, 02.20 М/с "Милли и Молли" 6+ 09.15 М/с "Кот Котофеевич" 6+, "Лесные путешественники" 6+, "Федорино горе" 6+ 10.00 Давайте рисовать! 6+ 10.20, 17.15 М/с "Новые приключения пчёлки Майи" 6+ 10.55 Звездная команда 6+ 11.10 М/с "Паровозик Тишка" 6+ 13.45 М/с "Свинка Пеппа" 6+ 14.15 М/ф "Ну, погоди!" 6+ 15.00 М/с "Татонка" 6+ 15.40, 03.10 М/с "Ныряй с Олли!" 6+ 16.40, 00.25 М/с "Рыцарь Майк" 6+ 17.15 М/с "Новые приключения пчёлки Майи" 6+ 18.40 М/ф "Мишенок Пик" 6+, "Пелухи и краски" 6+, "А что ты умеешь?" 6+ 19.30 Спокойной ночи, малыши! 0+ 19.40 М/с "Смешарики" 6+

Пятница, 6 февраля

ПЕРВЫЙ

05.00 Доброе утро 09.00, 12.00, 15.00 Новости 09.10, 04.40 Контрольная закупка 12+ 09.45 Жить здорово! 12+ 10.55 Модный приговор 12+ 12.10 Женский журнал 12+ 12.20 Т/с "Тест на беременность" 16+ 14.25, 15.15 Время покажет 16+ 16.00 Мужское/Женское 16+ 17.00 Жди меня 16+ 18.00 Вечерние Новости 18.45 Человек и закон 16+ 19.50 Поле чудес 16+ 21.00 Время 21.30 Церемония открытия XXII зимних Олимпийских игр в Сочи 12+ 00.35 Олимпийский Ургант 16+ 01.25 Х/ф "Великий мастер" 12+ 03.40 Евгения Добровольская. Все было по любви 12+

РОССИЯ 1

05.00 Утро России 08.55 Мусульмане 12+ 09.10 Битва титанов. Суперсерия-72 12+ 10.05 О самом главном 12+ 11.00, 14.00, 17.00, 17.30, 20.00 Вести 11.35, 14.30, 17.10, 19.35 Вести-Москва 11.55 Т/с "Тайны следствия" 12+ 12.55 Особый случай 12+ 14.50 Вести. Дежурная часть 15.00 Т/с "Гадание при свечах" 12+ 16.00 Т/с "Последний январь" 12+ 18.15 Прямой эфир 12+ 21.00 Главная сцена 12+ 23.15 Х/ф "Лесное озеро" 12+ 01.10 Х/ф "Расплата за любовь" 12+

НВК САХА

06:00 «Чэгиэн буол!» 6+ 06:15 «Дойдум дыоно» («Хотун Бүлүү» ТВ) 6+ 07:00 «Сага күн-Новый день» 6+ 10:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 10:15 «Харах далайгар» 12+ 11:15 «Күнчээн» 6+ 11:30 «Дойдум дыоно» («Ньурба» ТВ) 6+ 12:00 «Саха сирэ» 12+ 12:10 «Сага сүүрэн» 6+ 12:30 «Жизнь прекрасна!» 6+ 13:30 «Саха сирэ-Якутия» 17:30 «В кадре-республика» (ТВ «Спектр») 6+ 18:00 «Саха сирэ» 12+ 18:15 «Утүө киэһэнэн!» аһаҕас эфир 6+ 18:45 «Күнчээн» 6+ 19:00 «Якутия» 12+ 19:15 Отчет Правительства 12+ 19:30 «Сага сүүрэн» 6+ 19:45 «В фокусе» (ТВ «Алдан») 6+ 20:15 Отчет Правительства 12+ 20:30 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 21:00 «Биһикчээн» 0+ 21:15 «Сэргэлээхэ сэлэргэһиэхэ» 6+ 22:00 «Учугэйизэн бу сиргэл» 6+ 23:00 «Саха сирэ-Якутия» 12+ 23:30 «Утүө киэһэнэн!» эфир 6+

ПЯТЫЙ

05.00, 09.00, 11.00, 14.30, 17.30 Сейчас 05.10 Утро на "5" 6+ 08.30 Место происхождения 09.30, 11.30, 15.00, 15.40 Т/с "Битва за Москву" 12+ 18.00, 18.45, 19.35, 20.20, 21.05, 21.50, 22.35, 23.20 Т/с "След" 12.30, 00.05, 00.40, 01.10, 01.40, 02.15, 02.55, 03.25, 03.55 Т/с "Детективы" 16+

КАРУСЕЛЬ

04.00 М/с "Буклашки" 6+ 04.10, 11.10 М/с "Смурфики" 6+ 05.00 Прыг-Скок Команда 6+ 05.10 М/с "Крошка Кью" 6+ 06.00 М/с "Кот в сапогах" 6+, "Мальчик из Неаполя" 6+ 06.40, 17.55, 01.15 М/с "Веселые паровозики из Чаггинтона" 6+ 07.30, 01.55 М/с "Шарлотта Земляничка. Ягодный пирог" 6+ 07.50 Лентяево 6+ 08.20, 02.20 М/с "Милли и Молли" 6+ 09.15 М/с "Кот Котофеевич" 6+, "Лесные путешественники" 6+, "Федорино горе" 6+ 10.00 Давайте рисовать! 6+ 10.20, 17.15 М/с "Новые приключения пчёлки Майи" 6+ 10.55 Звездная команда 6+ 13.45 М/с "Свинка Пеппа" 6+ 14.15 М/ф "Ну, погоди!" 6+ 15.00 М/с "Татонка" 6+ 15.40, 03.10 М/с "Ныряй с Олли!" 6+ 16.40, 00.25 М/с "Рыцарь Майк" 6+ 17.15 М/с "Новые приключения пчёлки Майи" 6+ 18.40 М/ф "Мишенок Пик" 6+, "Пелухи и краски" 6+, "А что ты умеешь?" 6+ 10.00 Давайте рисовать! 6+ 10.20, 17.15 М/с "Новые приключения пчёлки Майи" 6+ 10.55 Звездная команда 6+ 11.10 М/с "Паровозик Тишка" 6+ 13.45 М/с "Свинка Пеппа" 6+ 14.15 М/ф "Ну, погоди!" 6+ 15.00 М/с "Татонка" 6+ 15.40, 03.10 М/с "Ныряй с Олли!" 6+

Суббота, 7 февраля

ПЕРВЫЙ

05.30, 06.10, 03.40 Семен Фарада. Уно момента! 12+ 06.00, 10.00, 12.00, 15.00 Новости 06.35 Х/ф "Гарфила" 12+ 08.00 Играй, гармонь любимая! 12+ 08.45 М/с "Смешарики. Новые приключения" 0+ 09.00 Умницы и умники 12+ 09.45 Слово пастыря 12+ 10.15, 12.15, 15.15, 18.10 Первый Олимпийский. Год после Игр 12+ 18.00 Вечерние Новости 18.35 Церемония закрытия XXII зимних Олимпийских игр в Сочи 12+ 21.00 Время 21.20 Сегодня вечером 16+ 22.50 Праздничный концерт "Роза Хутор" 12+ 00.40 Все переделается, родная... 12+ 01.40 Х/ф "Расплата" 16+ 04.30 Мужское/Женское 16+ 05.25 Контрольная закупка 12+

РОССИЯ 1

05.05 Х/ф "Живите в радости" 12+ 06.35 Сельское утро 12+ 07.05 Диалог 12+ 08.00, 11.00, 14.00 Вести 08.10, 11.10, 14.20 Вести-Москва 08.20 Военная программа 12+ 08.50 Планета собак 12+ 09.25 Субботник 12+ 10.05 Наука 2.0 12+ 11.20 Честный детектив 16+ 11.55, 14.30 Х/ф "Счастливы шанс" 12+ 16.25 Субботный вечер 12+ 18.25 Х/ф "Кольца мира" 12+ 20.00 Вести в субботу 20.45 Х/ф "Все вернется" 12+ 00.35 Х/ф "Это моя собака" 12+

НВК САХА

07:00 «Чэгиэн буол!» 6+ 07:15 «Дойдум дыоно» («Таатта» ТВ) 6+ 08:00 «PROдвижение» 6+ 08:15 «Тыа сирэ-олох төрдө» 12+ 09:00 «Олох кэмүс күһүнэ» («Сунтаар» ТВ) 12+ 09:30 «Охота и рыбалка в Якутии» 6+ 10:00 «Саха итэһэл» 6+ 10:30 «Чэгиэн» аһаҕас эфир 12+ 11:15 «Истинг ильдыт» 0+ 12:00 «Ыраах-чугас аймахтарбыт» («Борообон» ТВ) 6+ 12:30 «Тарбаахаптын астыаха» 6+ 13:00 «В кадре-республика» (ТВ «Зырянка») 6+ 13:30 «Саха сирэ. Күнтэн күн» 6+ 17:30 «Дойдум дыоно» («Бэрдылар» ТВ) 6+ 18:00 «Күнчээн» 6+ 18:15 «Истинг ильдыт» 0+ 19:00 «Геван» 6+ 19:30 «Аал-луук мас» 6+ 20:00 «Сардаана» 6+ 20:30 «Якутия. День за днем» 6+ 21:15 «Дойдум дыоно» («Амма» ТВ) 6+ 21:45 «В мире музыки» 6+ 22:30 «Икки сулус» («Таатта» ТВ) 6+

ПЯТЫЙ

04.30, 05.30, 06.30, 07.30 Д/с "Герои спорта" 12+ 08.35 День ангела 0+ 09.00, 17.30 Сейчас 09.10, 09.55, 10.40, 11.25, 12.05, 12.55, 13.40, 14.25, 15.05, 15.55, 16.40 Т/с "След" 16+ 18.00, 18.55, 19.50, 20.45, 21.35, 22.35, 23.25, 00.20 Х/ф "Слепой-2" 01.05, 02.35, 04.05, 05.25 Т/с "Битва за Москву" 12+

КАРУСЕЛЬ

04.00 Прыг-Скок Команда 6+ 04.10, 23.05 М/с "Ангелина Балерина. История продолжается" 6+ 06.00 М/с "Свинка Пеппа" 6+ 07.00 Детская утренняя почта 6+ 07.30 М/с "Пузыри. Улетные приключения" 6+ 08.00 Школа Аркадия Паровозова 6+ 08.30 М/с "Машины сказки" 6+ 09.20 Воображариум 6+ 09.50 М/ф "Приключения Буратино" 6+ 10.55 НЕОвечеринка 6+ 11.25 Х/ф "Звездный мальчик" 6+ 12.40 М/с "Новаторы" 6+ 14.25 М/с "Финли - пожарная машина" 6+ 15.00 М/с "Татонка" 6+ 15.40, 03.10 М/с "Ныряй с Олли!" 6+ 16.40, 00.25 М/с "Рыцарь Майк" 6+ 18.40 М/ф "Последний лепесток" 6+, "Зеркальце" 6+ 19.30 Спокойной ночи, малыши! 0+ 19.40 М/ф "Шайбу! Шайбу!" 6+, "Матч-реванш" 6+, "Метеор на ринге" 6+, "Снежные дорожки" 6+, "В гостях у лета" 6+ 21.15 М/с "Путешествия Жюль Верна" 6+ 22.35 Навигатор. Аппрейд 12+ 00.50 М/с "Джеронимо Стилтон" 6+ 03.35 Давайте рисовать 6+

Воскресенье, 8 февраля

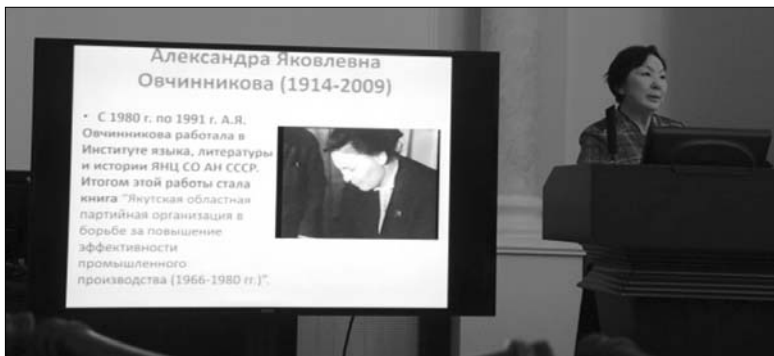
ПЕРВЫЙ

06.00, 10.00, 12.00 Новости 06.10 Х/ф "Дайте жалобную книгу" 12+ 08.10 Армейский магазин 16+ 08.45 М/с "Смешарики. ПИН-код" 0+ 08.55 Здоровье 16+ 10.15 Пока все дома 12+ 11.00 Сильные духом 12+ 12.15 Церемония открытия XI зимних Паралимпийских игр в Сочи 12+ 14.35 Посадка на Неву 12+ 15.40 Х/ф "Экипаж" 12+ 18.20 "КВН" на Красной поляне. Старт сезона 16+ 21.00 Воскресное "Время" 22.30 Год после Игр. Передача из Сочи 12+ 23.50 Церемония закрытия XI

– А.Я. Овчинникова 100 сааһыгар –

Киниэхэ аналмаах бастакы конференция

Өрөспүүбүлүкэ билимнээх судаарыстыбаннай уонна уопастыбаннай диэйэтэлэ, 1963-1979 с.с. Саха АССР Үрдүкү Сэбиэтин Президиумун Бэрэссэдээтэлэ, РСФСР Үрдүкү Сэбиэтин Президиумун чилиэнэ уонна Үрдүкү Сэбиэтин депутаты, СӨ бочуоттаах гражданина А.Я. Овчинникова (1914-2009) төрөөбүтэ 100 сылыгар аналмаах тэрээһиннэр өрөспүүбүлүкэ таһымыгар санга 2015 сылга үктэнэн баран буолаллар.

А.Я.Овчинникова 100 сааһыгар анаммыт "Региональный опыт деятельности органов власти в Якутии: история и современность" өрөспүүбүлүкэтээби научнай-практической конференция тохсунньу 21 к. М.К.Аммосов аатынан ХИФУ Учуонай Сэбиэтин мунньахтыгар саалатыгар аан бастаан тэриллэн ытылынна. Үрдүк салайар дуоһунаска норуотун туһугар бэринилээхтик үлэлээбит дэтиттэр судаарыстыбаннай диэйэтэлгэ аналмаах өрөгөйдөөх мунньах, искусство маастардарын бырааһынныктаабы кэниэрэ олунньу 6 к. Дьокуускайга П.А. Ойуунускай аатынан Саха Академическай тыһаатырга буолуоттара. Тыйаатыр фойетыгар А.Я. Овчинникова олоһун, үлэтин көрдөрөр фотодокумуоннар быыстапкалара туруоҕа. "Выдающиеся люди республики: Александра Яковлевна Овчинникова" кинигэ күн сириин көрүөбэ.

Кинилэр ортолоругар СГУ ИФФ-гар биер кэмгэ үөрэммит кыһым, Дьокуускай куораттан төрүттээх Парфенова Ольга Афанасьевна, историческай факультет политология кафедратын доцента, историческай наука кандидата "Современное политическое образование в СВФУ: проблемы и перспективы" дакылаатын аахта. Оттон историяга үөрөспүт, "туйгун" сыананы туруорар убаастыыр преподавателмин, оччолорго 40-чалаах эдэр киһи, билигин хаар манган баттахтаммат профессор, политология наукатын доктара Петров Юрий Дмитриевич "Региональный опыт деятельности органов власти Якутии и вопросы биографии А.Я. Овчинниковой" секцияны салайан ытта.

А.Я.Овчинникова 100 сааһыгар анаммыт научнай-практической конференцияны ХИФУ историческай факультета тэрийбит. Плениарнай чааһын истфак профессора, и.н.к. И.С. Сивцев салайан ытта. Конференция кыттыылаахтарын гуманитарнай үөрэхтээһингэ уонна корпоративнай политикага ХИФУ проректора Н.М. Зайкова ректорат аатыттан эбэрэлээн туран, уһулуччулаах судаарыстыбаннай диэйэтэл, тарбахха баттанар саха салайааччы-дахталларыттан биридэстэрэ Александра Овчинникова университет автодорожнай уонна историческай факультеттарын выпускниката буоларын туһунан кизэн туттуулаахтык абынна.

Ил Түмэн депутата, наукаҕа, үөрэхтээһингэ, култуураҕа, маассабай информация сириэстибэлэригэр уонна уопастыбаннай тэрилтэлэр дьыалаларыгар бастааһааннай хамыһыһа бэрэссэдээтэлэ А.А.Григорьева: "Москваҕа үөрэҕирини министриэстибэттигэр аспирантураҕа үөрэнэ сырыттыһа, "эн Александр Яковлевна Овчинникова аймаҕынааҕын дуо" диэн бэркэ сэргээн ыйытааччылар. Кинини Союзка эрэ буолбакка, тас дойдуларга эмиэ биллэрэр, билиннэлэрэ, улахан Хотугу сир салайааччыта буоларынан Снежная Королева диэн ааттыыллара. Биер дойдулаабын, саха уһулуччулаах салайааччы дахтара уопастыбаҕа бэринилээхтик сулуспалаабыт холобурунан өрөспүүбүлүкэ кэнэбэски сайдытыгар акылаат түһэ-

риэхтээхпит", - диэтэ. СӨ Үрдүкү Ытык Сүбэтин бэрэссэдээтэлэ, 1985-1989 с.с. САСР Үрдүкү Сэбиэтин президиумун бэрэссэдээтэлэ, РСФСР Үрдүкү Сэбиэтин бэрэссэдээтэлин солб. Л.Н.Григорьева: "Өрөспүүбүлүкэни салайар үрдүк дуоһунаска 30-с сыллартан саҕалаан Софья Сидорова, Мария Нартахова, Евдокия Горохова, Александра Овчинникова уонна мин үлэлээбиппит. Александра Яковлевна норуот бүтүүнүн таптатын ыла. Уларыта туугу сылыгыгар Евдокия Гороховалыын, Александра Овчинниковалыын уопастыбаннай үлэбэ көхтөөхтүк кыттан барбыппыт, КПРФ чилиэннэрэ этибит. Билигин оччолорго өрө тутпат буолбут кэмнэрэ этэ, бэйэбит сүрэхпит баҕатынан араас тэрээһиннэргэ, мунньахтарга сылдьарбыт. Билиннэлээх туббураас Т. Дмитриева аатынан актыбыыс дахталларга аналмаах "Татьяна" кулууп тэрийбиппит", - диэн абынна уонна юбилерга анаммыт санга кинигэ туһунан сиһилии кэспээтэ.

Ил Түмэн бэрэссэдээтэлин солб., КПРФ Саха Сириинээҕи региональной отделениетын салайааччыта В.Н. Губарев: "А.Я. Овчинникова бэйэтин үлэтинэн-хамнаһынан өрөспүүбүлүкэ социальнай-экономическай сайдытыгар коммунистическай партия салайар оруолун үтүө холобурун көрдөрбүтэ. Кини 60 сүл кэрингэ компартия чилиэһэ этэ. 90-ча саастаагар "Саха" НККИК аттыгар коммунистар "Свободу слову!" пикеттарыгар ардах анныгар турбутун бу баардыы өйдүүбүн. Маннькы кыргыттары төрөтөр өрөспүүбүлүкэ улахан кэскиллээх", - диэн эттэ.

"Кини салайар кэмигэр норуот хаһаайыстыбатын бары салааларыгар үрдүк түмүктэр ситиһилибиттэрэ", - диэн и.н.д. РАН СО научнай сотруднига В.И. Федоров 1960-1980-с с.с. Саха Сириин социальнай уонна култуурунай сайдытын туһунан дакылаатын саралаата, сыһыппаралары, чаччылары аҕалла. Истфак профессора Л.Т. Иванова Саха Сириин былааһын систиэмэтигэр үлэлээбит дахталлар чиэһинэй, сиэрдээх буолуу холобурунан буолбуттарын туһунан эттэ. А.Я. Овчинникова дьылбатын анал-

нан үрдүкү салалтаҕа дабайбыт чэпчэкитэ суох суолун билиһиннэрдэ: "Кинини 1934 с. С. Есенин кинигэтин ууруна сылдырын биллэн комсомолтан уулбуттара, үрдүк үөрэххэ суолун саппыттара. Историческай факультеты кэтэхтэн 1959 с. эрэ бүтэрибитэ. 49 сааһыгар САСР Үрдүкү Сэбиэтин бэрэссэдээтэлин дуоһунаһын сүкпүтэ. Ол эмиэ уустуктааҕа: кини иннигэр олобурт М.Д.Нартахованы тугу да биллэрбэеккэ эрэ үлэтигэр устубуттара, үрбүттэрэ диэххэ сөп. Кэргэнэ ыарытыйар буолан, 65 сааһыгар отставкаҕа тахсыбыта".

ХИФУ историческай факультетын профессора, и.н.к. И.С. Сивцев 60-80-с сылларга 9-10 сыллыктар кэмнэригэр Саха Сириин 300-тэн тахса ахсааннаах студенческай этэрээттэрэ 1000-такса эбийиэги тутан, 180 мөл. солк. сууммалаах үлэни онорон, норуот хаһаайыстыбатыгар улахан кылааты киллэрибиттэрин, 100 бастыһынар Арасыйыа Бырабыталыстыбатын наҕараадаларыгар, "Добродоһуу", "Бочуот знага" орденна, "За трудовое отличие" мэтээлгэ тиксибиттэрин, онуоха өрөспүүбүлүкэ салайааччыта А.Я. Овчинникова быһаччы оруоллааһын бэлиэтээтэ. Э.н.д., академик А.А.Попов А.Я. Овчинникова салайар кэмигэр өрөспүүбүлүкэбэ онорон таһаары, үбүнэн хааччылыы үрдээбитин, социальнай сыһыаннар сайдыбыттарын ыйда. Анатолий Афанасьевич 1986 с. Дьокуускайга нуучча литературатын Күннэрин кэмигэр ыалдыттар Александра Яковлевнаны "Эниги Президентигит" диэн олус таба ааттабыттарынын абынна, итиэннэ Саха Өрөспүүбүлүкэтин үрдэтэр кини салайар уопута билигин туһаныллыахтаарын туһунан эттэ: "80-с с.с. диэри 167 сохуостар өрөспүүбүлүкэни аһатан олобурттары, 50 % аска-үөлгэ наадыыны толуялалара. Билигин биһиги 20 % эрэ хааччынабыт. А.Я. Овчинникова 125 омук судаарыстыбата кыттылаах Ассамблеяҕа кыттыбыта, Москваҕа элбэхтик сылдыра уонна саха норуотун кизэн туттар, кэрэ дьүүһүннээх, айылбаттан талааннаах, дириг өйдөөх дахтарынын быһытын холлобурун кэстөрө".

Өссө биер интэриһинэй түгэн А.Я. Овчинникова төрүтүн-ууһун кытары ситимнээх. Бастакы секцияҕа СӨ Национальной архивын кылаабынай архивна Э.М.Яковлев иһитиннэрбитинэн, Александра Яковлевна төрөөбүт күнэ-ыйа, сыла, дьыг төрөппүт аратын аата-суола, кимэ-туга чопчу биллибэт. Үөһээ-Бүлүү улуһун Хоро нэһилиэгиттэн төрүттээх ийэтэ Иванова Мария Андреевна 1914 с. ахсынны 25 к. Александраны кэргэнэ суох сылдан төрөппүтүн туһунан ыспырапка баар эбит. 1916 с. тохсунньу 7 к. ийэтэ Яков Захарович Овчинниковка кэргэн тахсыбыт, онно буоллабына бу киһи Үөһээ-Бүлүү улуһун Нам нэһилиэгиттэн төрүттээх дахтары кэргэн ылбытын туһунан суруллубут. Онон ийэтэ Намтан дуу, Хототтон дуу буолара эмиэ өйдөмөт.

1914 с., Александрга төрүүр сылыгар, Мария Кучай нэһилиэгэр дьыэ көрөөччүнэн үлэни сылдыын туоһулуур докумуон баар. Инньэ гынан Александра чаччы Ньурба сиригэр күн сириин көрбүтэ чаччы курдук. Оттон А.Я. Овчинникова биер ахтыгыгар: "1921 с. биһиги дьыэ кэргэнинэн Үөһээ-Бүлүүгэ олорбуппут. Дьонум 8 саастаах иитийэх кыыстаахтара (ол мин) уонна уоллаахтара", - диэбит.

Архивист А.Я. Овчинникова төрөөбүт даататын чуолкааһын салҕанарын, билиннитэ кини үрдүк аатыгар Ньурба уонна Үөһээ-Бүлүү улуустара тэбис-тэнгэ бырааптарын туруорсар курдук быһыы-майгы баарын туһунан эттэ.

НПК түмүгүнэн рекомендациялар ылыллылар. Онон А.Я. Овчинникова научнай нэһилиэстэтигэр уонна кини аатын үйэттир, Саха АССР 1960-1980 с.с. социальнай-экономическай, политическай сайдытын боппуростарын үөрэтиигэ болҕомтону ууар, Саха Сириин былааһын органнын регионнаабы уопуттарынын сайдыы аныгы этаабыгар сыһаран анаалыстыыр туһунан этиллэр.

Раиса НИКИФОРОВА,
Дьокуускай к.

– Кыайыы 70 сылыгар –

"Ыччатты иитиигэ музейдар оруолара"

Итинник ааттаах тэрээһин тохсунньу 23 күнүгэр Маалыкайга "Степан Васильев" аатынан кыраайы үөрэтэр музейга буолан ааста.

Тэрээһин сыла-соруга: олонор ааспыт өбүгэлэрбит олохторун уонна билигин үлэни-хамсыы олонор көлүөнэ олохторун үөрэтии - үүнэр көлүөнэни иитиигэ көмөтө диэн. Музей дириэктэрэ Ушканова Л.Н., бастакы Президент Николаев М.Е. олохтообут "Знанием победишь", "Саха Сирэ Россияны кытта 380 сүл" диэн бэлиэлэр хаһаайына, Бордон нэһилиэтин бочуоттаах гражданина, өрөспүүбүлүкэбэ, оройуонна кизэник биллэр уопут тарҕатааччы, энтузиаст-общественник оройуоннаабы музейдар семинардарын тэрийэн ытта.

Семинарга үөрэх управлениетын начальнигин иитэр үлэбэ солбуйааччы А.С. Ермолаева, култуура управлениетын начальнига Е.Р. Степанова, Ньурбатааҕы норуоттар добродоһууларын музейин дириэктэрэ Б.Б. Борисов, "Бордон нэһилиэгэ" МТ баһылыгин солбуйааччы В.И. Евсеев, Мэҥэдьэк, Чуукаар, В.А. Петрова аатынан Ханаластааҕы, Ньурбатааҕы ТЛ музейдарын салайааччылары, култуура үлэһиттэрэ, оройуон оскуолаларын учууталлара сырытыллар.

Тэрээһини Николаева М.А., Ксенофонтова В.Г., Григорьев И.И. илээн-саҕалаан ыттылар. Семинар "Сарданга саһарбалара" (сал

Новгородова Т.М.) фольклорнай бөлөх хомуска дьүрүйүүтүнэн аһылына. Музейнай уруктары оҕолорго алта түһүмэтинэн оскуола учууталлара Саввинова М.В., Васильева Л.Н., Григорьева Н.Г., Филиппов И.Н., Бурцева Е.В., Николаева Е.Х. ыттылар, оскуола социальнай педагога Кириллина Р.А. билиннги ыччакка, үүнэр көлүөнэбэ туһаайан "Хас биерди оҕо, ыччат, нэһилиэк кинитэ бэйэтин кылаатын киллэрэр, музейы ханаттыга үлэлээрэ - иити биер сүрүн сүннэ буолар" диэн эттэ. Уруктарга нэһилиэк эдэр ыччата революция иннинээҕи олоххо үлэтин сырдаттыттан, Кыайыны уһансан, санга кэм кэлэн барбарытыгар, олох туһуугу диэри үлэтин сырдаттылар. Үөрэнээччилэр түһүмэтинэн экспонаттары кэспээтилэр, биер дойдулаахтарбыт биллэр революционердар, общественной деятеллэр Васильев С.В., Мегежескэй М.В., Аба дойдун сүрүтүн кыттылаахтара Ксенофонов В.В., Попов К.Н., Скобе-

рэгэй сэрри кыттылааҕа эһэтин Яковлев В.Н. туһунан олус сэргэхтин кэспээбитин бары сөбүлээтибит. Музыка учуутала Иннокентьева А.И. "Сыккыс" ансамбылын оҕолоро сэрри туһунан ырыалары ыллаатылар, ыалдыттары да ыл-

латта, бары астынныбыт. Нэһилиэк ыччатын лидерэ Аржакова Г.И. Кыайы үбүлүүбүн көрсө ыччат туоһу былааннаабын билиһиннэрдэ.

Түмүккэ санаа атастаһытыгар ыалдыттарбыт, музей үлэһиттэрэ музей иитэр-үөрэтэр суолтата кизэнин, кэскилээһин, Улуу Кыайыы 70 сылыгар аһаан араас үлэ ытылларын эттилэр.

Любовь Николаевна Аба дойдун уоттаах сэрритин кыттылааһын, бэтэрэнин оҕото буолар. Кини аҕата сэриигэ сылдан түспүт хаартыскатыгар биергэ сэриилэспит доботторун оҕолоро үс буолан бу соторуотааҕа Дьокуускай куоракка көрсөн кэспээбиттэрин, инникитин сибээстэһиэхтэрин туһунан олус долгуйан кэспээбитин бары сэргээтибит. Бу - көлүөнэ быстыпат ситимэ буолар диэн этэбин.

Музей үүнэр көлүөнэ ыччаты эрэ буолбакка, нэһилиэк дьонун сэргэтин иитэр-үөрэтэр суолтата олус кизэн. Уруккутун ытыктыыр, убаастыыр, үөрэтэр ыччаттан ханан да куһаҥан киһи тахсыбат. Музей - дьону түмэр, сомоболуур күөс буолар.

Л.Н. ВАСИЛЬЕВА,
Маалыкай оскуолатын учуутала.

В.К.Ксенофонов

Үлэ

*Үлэбэ эр хоодуот эргиллэр,
Үлэнэн туох бары кэмнэнэр,
Үлэттэн дьол-соргу тарҕанар,
Үлэбэ ананан Күн тахсар.
Оннооҕор үрдүк таас хайалар
Үлэбэ боксулуон уураллар,
Өрүскэ ытыллар долгуннар
Үлэбэ дьулуһар курдуктар.
Куйаастан хаххалыа - Эн үлэн,
Тымныыга ириэриэ - Эн үлэн.
Утатыан - быһыыаба Эн үлэн
Аччыктыан - аһатыа Эн үлэн!*

Мин бүгүн мааны дьонноох Маалыкайга төрөөн күн сириҥ көрбүт, үөрэби-билиини ылан, үлэһит буолан, төрөөбүт алаастарыттан тэлэйбэккэ, нэһиликтэрин сайдытыгыгар биллэр кылааты киллэрбит икки сэрии сылларын оболорун оҕо саастарыттан оройуон буюлуохтарыгар диэри ыабылалаах уу дьалкыйбатын курдук дойдоруу дьонноор тустарынан кэпсимин дуу.

Аҕыйах сыл аҕа саастаах Степан Афанасьевич Саввинов ааспыт 2014 сыл ахсынньытыгар 75 сааһын туолла, арыый балыһа Иван Иванович Иванов бу үүнэн турар сыл кулун турарыгар 75 сааһын туолар. Уолаттар биэр алааска төрөөбүттэрэ, биэргэ үөскээбиттэрэ, улааппыттар, биэр оскуолаба үөрэммиттэрэ, үрдүк үөрэҕи сэргэ ылбыттар. Талан наардаабыт курдук биэр идэни ылбыт үрдүк үөрэхтээх учуонай зоотехниктар, биэр кэмгэ үлэ бэтэреэнэ мэтээллэри, Саха сириҥ тыатын хаһаайыстыбатын бэтэреэнэ бэлиэни биэр күн түөстөрүгү илиммиттэрэ. Кыайы 70 сылын көрсө соторуу-таабыта РФ Компартиятыттан, Г.А. Зюганов иһин баттаһынаах үбүлүүнү мэтээли бэтэреэнэри чыс-тиир бырааһынныкка тутан үөрдүлэр. Кинилэр тустарынан кэпсээмин салгыбын.

Ыстапааннаах Уйбаан ийэлээх аҕалара бэйэлэрин сүөһүлэрин-сылгыларын холбоон бастаа кхоллустары тэрийсипит, сэрии сылларыгар тыылга хаалан үлэ бөһөнү көрбүт стахановец дьоннор буолаллар. Ыстапаан аҕата Саввинов Афанасий Васильевич, "Инники этэрээт" холкуос чилиэнэ, 1944 сыллааха бэс ыйыгар сыгырыллан Японияны кытары сэриигэ кыттыбыта. Японияны Кыайы иһин мэтээллээх 1945 сыл күһүнүгү дойдутугар эргиллэн кэлэн 78 сааһыгар диэри холкуос, сопхуос төһү үлэһитэ этэ. Ийэтэ Елена Петровна Саввинова эмиэ "Инники этэрээт" холкуос чилиэнэ 1948 сылтан саҕалаан 20-тэн таха сыл ыанньыксыттан өлгөм үүтү ыан оройуонна тийбитэ. Эсэ 60-с сылларга биэр ынахтан 1994 киилэ үүтү ыабыт "Ст. Васильев" холкуос стахановка-ыанньыксыта Елена Петровна, хас да төгүл нэһилиэгин, оройуонун сэбиэттэригэр народнай депутатынан быбардаммыта.

Бордон нэһилиэгин 15 дьахталарыттан аан бастааһын 10 оҕону төрөтөн, улаатыннарар 1956 сыллааха Герой Ийэ үрдүк аатын ылбыта. Үтүө үлэһит эрэ буолбакка, киһи кэрэти, маанылаах ийэ, кэрэнигэр холоонноох добор этэ, диэн кырдыбаастар астынан ахталлара.

Уйбаан аҕата Чохонев Иван Никитич, ийэтэ Чохоньева Мария Ивановна эмиэ "Инники этэрээт" холкуос чилиэттэрэ этэ. Ыстапааннаах Уйбаан үс эрэ ый быысаһан төрөөн, ыстаан сыгыныахтарыттан биэргэ оонньообут оболор. Кинилэр сэрии сылларыттан биэстин сыл аҕа көлүнэ оболор буоланнар, 4 сыллаах Улуу сэрии, уонча сыллаах уот кураан аҕааһабыт ыар сылларын ийэлээх аҕаларын кытары биэргэ ас-танас тийбэттинэн аччыктыры, тонору-хааһары эттэринэн-хааннарыннан биллэртэрэ.

Ферма үлэһиттэрин оболоро буолан олох кырларыттан нийэрэи эмтэрин, ынах эттэгэн, аһатан, арыый улааталларын диэки ынах ыаһан ийэлэригэр көмө буолбуттара. Сэрии сылларын бары оболоро курдук, уончалаахтарыттан холкуос үлэтигэр ыһыыга оҕус сиэтэн, от охсон, үлэбэ эриллэн улааппыттар. Оскуолаба үөрэнэр сылларыгар пионер, комсомул чилиэнэ буоланнар уопастыбаннай үлэбэ актыыбынайдык кытталлара. Сайынны каникулларыгар улахан дьону кытары

тэнгэ илии хотуурдаан от охсор, мунньар, кэбиһэр дьон буола үүмүттэрэ. 1958 сыллааха ЫБСЛКС Саха уобалаһынаагы Кэмитиэтэ өрөспүүбүлүкэ оскуолаларын бүтэрээччилэргэ "Оскуола-производство-үрдүк үөрэх" диэн девизтээх ынырыы таһаарыттар. Оскуоланы бүтэрэн баран 2-3 сыл производство хаалан сүөһү иитиитигэр үлэли тахсар хамсааһын инициатордарынан уонна саҕалааччыларынан Маалыкай орто оскуолатын 1958 сыллаагы выпускниктара буолбуттара, лидерынан комсомолец, Комсомольскай кэмитиэт эскирэтээрэ Сергей Иванов этэ. Кинилэр кылаастара "Айда" ычат-комсомольскай ферматын тэрийэн, оройуонна эрэ буолбакка, өрөспүүбүлүкэбэ тийэ биллэн үрдүк көрдөрүүлэри ситиһэн, үрүҥ илгэни үксэппит бастагы харанааччылар эдилэр.

Степан 1961, Иван 1962 сыллааха Маалыкай орто оскуолатын бүтэрбиттэрэ. Эмиэ төрөөбүт холкуостарыгар сүөһү иитиитигэр үлэли хааларга быһаарыммыттар. Степан ийэлээх аҕата үлэлиир ферматыгар ычат сүөһүнү төлөһүүгэ үчүгэйдик үлэлээн үрдүк көрдөрүүнү ситиспитэ. Манна ийэлэрин эмтэрин улаатыннарбыт ныйрайдэр күһүн балаҕан ыйыгар 220 киилэбэ диэри төлөһүбүттэрэ, ныйрайдэр сууккатаагы эбиллилэрэ 1,1-1,2 киилэбэ тийбитэ!

Иван 1962 сыллааха холкуос киин уһаайбатыттан 25 км тэйиччи Марха өрүс уңуор "Халаар" ферматыгар оскуоланы биэргэ бүтэрбит, табаарыс уолаттара Петр Ефремов, Спиридон Иванов буоланнар 85 субан сүөһүнү (тыһаастары) көрөн-харайан кыстаабыттар. Биэр ат оҕуостаахтара, биэр көлүнэр аттаахтара. Онон сүөһүгэ сиэтэр отторун, кыстык дьиэлэрин оһоҕор оттор мастарын тизинэллэрэ, тыһаастар күннээби ноһуомнарын хотонтон таһаараллара, балбаахтыыллара. Оччолорго ханнаагы электричество кэлиэ, ыһыктарын бурдугунан таһааран лэппиэскэ онгору, хобордооххо буһаран силлэрэ. Биэр да сүөһүнү энчирэппэккэ, ырыарбакка саас хара сиргэ үктэннэрбиттэрэ.

Иван 1963 сыллааха сэбиэскэй Армияга сулууспалыы барбыта. Степан 1964 сыллааха ветсанитарынан үлэли-үлэли СГУ т/х факультетыгар туттарсан зоотехния салаатыгар кэтэхтэн үөрөнө кирибитэ. 1968 сылтан (үөрэбин бүтэрэ илгитинэ) "Айда" отделиенигэр зоотехнигынан аһанаммыта. 60-70 сылларга "Ст. Васильев" аатынан холкуосу кылаабынай зоотехнигынан, 1963 с. Маалыкайдаагы сылгы госплемстанциин тэрийбит, Мэнэдьк сылгытын, саха сылгытын боруодатын үөскэтэн таһаарыыга укулалаты түһэрбит, СӨ Үтүөлээх зоотехника Попов Егор Ефимович бу курдук суруйар:

"Н.И.Прокопьев дириэктэрдирин 14 сылын устатыгар хаһаайыстыба сүрүн салаалара тэтимнээхтик күөскэ сайдыыттар. Ынах, сылгы иитиитин хаачыстыбаннай көрдөрүүлэрэ лаппа үрдээбиттэрэ. Ынах сүөһү аһсаана 3500-4000 төбөбө тийбитэ, ол иһигэр ыанар ынах аһсаана 1958 сыллааха 1191 эбит буоллаһына, ынах сүөһү 1980 сыллааха мунгутаан 4490 төбөбө, о.и ыанар ынаба 1780-на тийэ сылдыбыта. Сылгы аһсаана 1985 төбөтөн 1991 сылга 3105-кэ тийэ сылдыбыта".

Онтон Н.И. Прокопьевтан эста-

Олорон ааспыт олохторо олус кэрэ, сиэдэрэй

Иванов Иван Иванович.

Саввинов Степан Афанасьевич.

фетаны тутан сопхуоһу 16 сыл ситиһилээхтик салайбыт Саха АССР үтүөлээх ветбырааһа И.В. Евсеев бэйтин ахтытыгыгар суруйар: "Холкуоска, сопхуоска сылгы иитиитин сайыннарыыга, сылгытын ылыллар барыһы үрдэтигэ былааннаах үлэ ыттыллыбыта. Ити сылларга Маалыкайга сылгы племенной станцията үлэлээбитэ. Манна зоотехниктар Попов Е.Е., Сыроватскай Д.П., Алексеев И.Д., Иванов И.И., Саввинов С.А., Прокопьев Н.А. сыраалах үлэлэрэ үтүө түмүгү бизирбитэ".

Уолаттарбыт иккион сэргэ кэриэтэ үрдүк үөрэҕи бүтэрбиттэрэ, үтүктүспүт курдук Дьокуускайдаагы госуниверситет тыа хаһаайыстыбаннай факультетыгар дипломнай үлэлэрин көмүскээн, учуонай-зоотехник дипломун ылбыттар. 70-с сыллартан Степан Афанасьевич сылгы иитиитигэр старшай испэсэлиинин аһанаммыта, Иван Иванович 1973 сыллааха үөрэбин бүтэрэн баран, оччолорго биэр дойдуга И.В. Евсеев дириэктэрдээх "Орто Булдуу" сопхуоска зоотехниктабыта. Эдэр испэсэлиис санаата наар дойдутугар тардыһара, ол да иһин сахаба "Өтөх-сурдлаах, алаас ахтылбаннаах" диэн өс хоһооно баар буоллаҕа буолуо. Иван 1974 сылтан төрөөбүт Маалыкайыгар, кэргэнэ Горнай кыһа, биолог учуутал Машалыын көһөн кэлэн олохсуур.

Икки табаарыстыылар ити кэмнэринэн кырдыбаастарынан биэнсийэбэ тахсыахтарыгар диэри селекционер-зоотехнигынан үлэлээн Мэнэдьк боруода сылгыны уһатыыга айымнылаахтык үлэлээбиттэрэ. Кинилэр 20-ч үлэ ыламтата суох сыраалах үлэлэрин ис хоһоонун кытары билсэххэ.

Сылгыта племенной үлэ диэн хаһаайыстыбага тэрээнин технологической үлэ тыһын, уустук учуонай-инженер документациялаах научнай-чинчийэр үлэ лабораторията буолар. Бу үлэ ис хоһооно манньк:

1). Бары звеноларга атыыр үөрүн кинигэтин толоруу. Онно ханнык атыыр хас үөрдээбэ, сыл ахсын төрүүбүн ыһын-күнүн, кулун өнгүнүтүн, ийэтин-аҕатын аатын ыһан туран учуоттаһын, үөскэтигэ талыы, бэчээттэһин, анал нүөмэри бизири.

2). Сылгыны бонитировкалаһын сылгы 2,5, 4,5, 8,5 саастарыгар ытыллар. Онно тыыннаах ыһаһыннара, племенной хаачыстыбаларын быһааран анал кэмэй параметрлара сурунаалга киллэриллэн, классностара быһаарыллар.

3). Үөскэтигэ хаалларыллар убаһалары талан, хас биридилэрин ийэ-аҕа линияларынан төрдүлэрин уустарын ыһан туран.

4). Мэнэдьк боруодатын атырдарын, бизэлэри төрүүбү бизирилэринэн аһанкалаһын, кинилэр оболорун 1,5-2,5 саастарыгар бонитировка ытыгы уонна анал сурунаалга киллэри.

5). Өлбүт уонна өлөрүллүбүт, атыыламмат сылгылары племенной карточкаларын учуоттуттан усту уонна туттуллар сылгылары докумуоннарын толоруу.

6). Атыга барар, үөскэтигэ хаалларыллар убаһалары талыы.

7). Бириди звеноларынан сылгы хамсааһын былааннаһын уонна туолууларын хас ый ахсын оноруу, эти-үүтү, сылгы кымыһын оноруу былаанын уонна туолуутун

учетнай докумуоннарын толоруу.

8). Сыллаагы селекционной племенной үлэ туһунан отчуоту уонна технологической, экономической ырытыылары оноруу, аһан иһэр уонна биэстин сыллаах племенной үлэ былааннарын бырайыактаһын.

9). Сезоннарын сылгыны көрүү-харайыы технологиятын былааннаһын.

10). Кулун дьыалабаһы тахсытын, кур сылгыны тыыннаахтыгы иити көрдөрүүлэрин үрдэтигэ тыһаайылыбыт зоотехнический уонна ветеринарнай дьаһаллары былааннаһын уонна тэрийи.

Итинник систимэлэммит былааннаах үлэни утумнаахтык сылгы иитиитин испэсэлиистэрэ өр сылларга тэрийбиттэрэ. Ол түмүгэр племенной сылгыны тыыннаахтыгы иитиингэ, 100 бизтэн кулун тахсыта, оройуонна, өрөспүүбүлүкэбэ рекорднай көрдөрүүлэр ситиһилибиттэрэ. Сылгы собуота уонна кини баһын сылгыһыттар ССРС Бүтүн Сойуустаагы норуот хаһаайыстыбатын ситиһилирин быһастапкатыгар элбэхтик кыттан кыһыл, үрүҥ, бороонса мэтээллэринэн наҕараадаламмыттар.

Сопхуос салалтата, испэсэлиистэрэ үлэ дьонун өрүүтүн өрө туталара, сылгы звеноларын көрдөрүүлэрин кэмигэр чуолкайдык онгору баһын көрдөрүүлээх сылгыһыттары Урдүкү Правительственной наҕараадага түһэрлэрэ. Ол түмүгэр, И.Д. Алексеева, Н.Е. Михайлова, П.В. Платонова Саха АССР үтүөлээх сылгыһыта, эдэр кэскиллээх сылгыһыт А.А. Николаевка СӨ тыатын хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитин үрдүк ааттара ингэриллибиттэрэ. А.Н. Самсонов, А.Н. Андреев Саха АССР Госбиримийэтин лауреата, Үлэ Кыһыл Знамята уорданынан Т.П. Дмитриев, С.А. Петров, Бочуот Знага уорданынан С.И. Аржаков, А.Р. Егоров 3 истиэпэннээх А.В. Кириллин, Албан Аат уорданынан М.Д. Сергеев наҕараадаламмыттар. Мэнэдьк сылгытын үөскэтэн өрөспүүбүлүкэ оройуоннарыгар тарбатыыга, республиканскай инстанциялары аһан Москвага тийэһи туруорсан 1987 сыллааха ССРС Госагропромун бирикээһинэн эттээх боруода сылгы быһытын биэрэгэттиллэригэр салайааччылар - сопхуос дириэктэрдэрэ Н.И. Прокопьев уонна И.П. Евсеев сүгкэн оруулаахтар. Попов Е.Е. суруйуутунан 1990 сылга "Ст. Васильев" аатынан сылгы собуота отучка сыл устата Саха Сири 17 оройуоннары холкуостарыгар уонна сопхуостарыгар 771 төбө бонитировканан племенной карточкалаах ычат сылгылары атыылаан элбэх үбү киллэриттэ.

Племенной сылгыны иитиигэ саастарын тухары дьыэтээби бэйэлэрин интэрисэтин көрүммэккэ төгүрүк сыл устата ингэһэлээх атыгырыгар олоро сылдан үлэлээбит, хара көлөһүннэрин харыстаммакка тохпуд, идэ-дыарык онгостубут сылгыһыттар уонна кинилэр үлэлэрин сүрүннээн салайыт, научнай төрүккэ олобуран селекцияны ыһан Мэнэдьк сылгытын аарсаарга аатырдыбыт сопхуос уонна научнай-чинчийэр испэсэлиистэрин өр сыллаах коллективнай үлэлэрин түмүгэр Мэнэдьк боруода сылгыта 2010 сыллааха РФ Госрестрыгар кирирдэ. Кини туспа ста-

тустанна.

Кини бигэ-таба, этиргэн форма-лаах. Төбөтө сallaбар кээмэйдээх, сийэ көнө, кэтит сүүстээх, кылгас чөрөбөр кулгаахтаах, кылгас модьутаба моойдоох, үрдүк арбастаах, көхсө көнө, кэтит уонна уһун, ньолбофор кэтит самыылаах, кэтит түөстээх, төгүрүк ойбостордоох, бигэ-таба модьу атахтардаах. Тыыннаах ыйаһыннара (уойан-тотон сылдьар кэмнэригэр, саастарынан улаатан ситтэхтэринэ) атыыр 533 киилэ, биэтэ 489 киилэ үктүүлэр. 5-7 ыйдаах убаһа өлөрүлүннэһинэ ыйыр этэ тыыннаах ыйаһыннын 56,1 %, улахан сылгы 55,9 % ылар. Ыанар биэлэрэ 6 ыйга мунгутаан 2393 литр үүтү биэрэлэр. Тымныыга тулуурдаһтар, үчүгэй аһылыктаах мэччирэнгэ кыһыны быһа хаһан аһыыр дьобурдаахтар.

Маныха селекционер-зоотехниктар Иван Иванов, Степан Саввинов үтүөлэрэ-өнгөлөрө улахан. Кинилэр ыныгыр атынан, сырбанан Маайынан, Улахан күөлүнэн, Дуолукаанынан, Кыраһанан сылдыаннар үлэни-хамнаһы тэрийэллэрэ, кыһынны учуоту, саасы сэлээһини, бары реквизиитын туһунан бонитировка кээмэйдэрин ытталлара. Былааннаах дугуччулаах учуототчуотунаас документацияларын толорон хас эмит инстанцияларга онгору туттараллара. Мэнэдьк сылгытын боруодатын үөскэтии туһунан Бордон нэһилиэгин сопхуоһу өр сылларга алтыһан салайыт дириэктэрдэр И.И. Прокопьев, Н.К. Антонов, И.В. Евсеев тустарынан кинигэлэргэ, ахтыыларыгар Ыстапааннаах Уйбаан тус бэйэлэрин үлэлэрин туһунан биридэ да хайбаан суруйбатахтара, наар салайааччыларын, кылаабынай испэсэлиистэри, сылгы иитиитин үлэһит дьоннорун, үлэ кэлэктииптэрин туһунан иһирэх тыһынан астынан, махтанан суруйбуттара. Ити киһи, испэсэлиис сылгытыннан кинилэр ээмэйдэрин көрдөрөр.

Бүтүн сэрии сылларын оболоро, 75-ти хаары уулларыт Бордон нэһилиэгин убаастанар дьонноро, үлэ уонна Саха Сири тыатын хаһаайыстыбатын Бэтэреэннэрэ, кырдыбаас ыал баһылыктара, элбэх оҕо аҕалара, сизэн оболор эһэлэрэ, эркин курдук эрэллээх дьыэ-кэргэн аҕалара буолаллар. Отуту эрэ кыйбат уһун кэмгэ үтүө суобаастаахтык, таһаарылаахтык үлэлээн, Мэнэдьк сылгытын боруодатын үөскэтэн таһаарыт, "Ст. Васильев" аатынан сопхуоһу бүтүн Сэбиэскэй Сойуус, Арасыыһа таһымыгар таһаарыбыт үтүөлээхтэр. Учуонай-зоотехниктар Степан Афанасьевич Саввинов, Иван Иванович Иванов фашисткай Германияны Кыайы 70 үбүлүүдээх сылыгар 75 саастарын туолуулар. Иккиэн да олус сэмэй дьоннор. Албан аакка, чыскак-бочуокка хаһан да тардыспатахтара. Ол эрэн, Ньурба оройуонун уонна Бордон нэһилиэгин народнай депутаттарын сэбиэттэригэр туһаайан этиэхпин наада: оройуон уонна Бордон нэһилиэгин Бочуоттаах олохтоохторо ааттары ингэрэгэ достойнай дьоннору С.А. Саввинов, И.И. Иванов кандидатураларын үөргэттиллэригэр, сыаналыыларыгар этии киллэрэбин. Кинилэргэ аһан суруйбут хоһооммун холбуубун.

*Үлэлээби үгүһү онгору,
Үүһэр көлүнүбэ кээстигим,
Кэһээс кээһээс сылдыһаба
Кэрэмэс ааксыт, үтүмэн үлэбит.
Олорон ааспыт олоххут
Олус кэрэ, сиэдэрэй,
Оболорго, сизинэрэ
Уон үйбэ холубур буолуоҕа.
Элбэх сааска баттатан
Эрдэ кырдьыган дуу, эһии,
Үтүө-мааны доботторум,
Үлэһиннээх саастыы дьоннорум.
Сарсынныга салайа баттаан
Санаабыт, сүрэххит сүдү күүһүн,
Олоххут кэһии локсууһун
Олорун дуу, дьолунан толору.*

**Уйбаан НЬУКУЛААЙАП,
учуонай-зоотехник,
РФ суруналыытыгар
Соһун чилиэнэ,
Ньурба оройуонун
бочуоттаах олохтооҕо,
2015 тохсунньу,
Маалыкай.**

Биһиги сэрии сыйларын оҕолоро, олус ыарахан олоҕу олонор ааспыппыт. Ас-танас суох буолан 7-8 саасыгыгар оскуола аанын атыллаабыта. Кыанар, бай ыаллар оҕолоро эрэ үөрэнэллэрэ. Биһигини, таңнар таһаа суох, дьүдэх көрүгнээх мунгнаахтары, олус сэнииллэрэ, атаҕастылылара.

Аны санаатахха онтон олус куттамат, квота сыйдыыбат эбиппит. 4-5 буолан сыйдыан сир астыгырбыт, күөгүлүүрбүт, моҕотойдуурбүт. Кыаммат ыаллар оҕолоро сайын уокка отгор маһы ойууртан таһарбыт. Хаппыт маһы булан эрбээн, хайытан баран дьиэбитигэр хаста да сүгэн таһарбыт. Ойуурга сиргэ тохтубут мас туорааҕын хомуйарбыт, онон таһырдыа салабаары оргутарбыт.

Оччотооҕу оҕолор кыһыны быһа хаар күрдьэн, таһан, мас хайытан, оһох оттон күнү барыырыт. Оо, хаһан кыһын бүтэн, сайыммит кэлэр дьин кэтээрбит. Саас буолан хаар уулунна да биһиги ойуурга баран тотон кэлэрбит. Сиргэ тохтубут дөлүһөнү, унуохтаах отону, муох отонун булан сирибит. Арагаатканан моҕотойу өлөрөн уот оттон үөлэн сирибит. Уу кутуйаҕын, баҕаны, күлгэрини, уу чиэрбэтин барытын астына сирибит.

Билигини курдук айылҕабыт киртийбэт, ыраас буолара. Массына олох аҕыйах буолан ханна да сатыы сыйдыарбыт. Үрэхтэр, күөллэр, өрүстэр уулаа сыйдыа да онно сөгүөлүүрбүт, күөгүлүүрбүт. Оччотооҕу оҕолор сайыны быһа атаах сыгыннах күһүн тымныы түһүөр дьэри сыйдыарбыт. Бурдук куулуттан тигиллибит ыстаан, ырбаахы дуома, ону да баай ыаллартан ылан, таңастаах буоларбыт.

Аҕабын хараҕынан сыйыаннар сэриигэ барбатаҕа. Сунтаарга үлэ фронуугар үүрбүтэр этэ. Онно рыбпром дьин саҕа тэрилтэ аһылыбыт этэ. Аҕам Иванов Петр Васильевич 1906 сыйлаахха Акаанаҕа дьадаҕы ыалга төрөөбүт. Кыра сааһыттан эрэйи-муну көрөн, араас үлэҕэ эриллэн-мускуллан, тулубат тулуурдаах, үлэҕэ, олоххо дьулуурдаах, дэҕиттэр талааннах, айылҕаттан айдарылыаах уус, эмчит киһи этэ.

Сунтаарга баран рыбпромна балык тууһуурга үс сиринэн тимир курдаах олус улахан мас уһааты онорон үлэлэбэтэ. Ойуурга отууланын олонор күнгэ 3 уһааты онгор этэ. Өрүскэ балыктыылара, утары ыраастаан, тууһаан, уһаакка симэн борохотунан ытталлара. Кыанар дьоннор онно үлэлээннэр өлбөтөхтөрө.

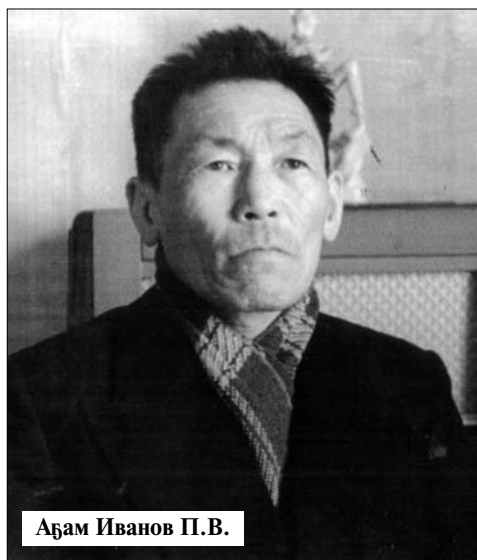
Аҕам булчут бэрдэ этэ. Кыһын балыктыыра, куобаха туһа иитэрэ. Туттар сэбэ-сэбиргэлэ олус сыгыты буолара. Кыһын бэйэтэ онгорбуг анныгытын ойбон алларан кимиэхэ да иннин биэрбэт этэ. Мин убайдарбынан онно сыйдыан балык бөҕөнү аҕаларбыт. Аҕам аҕалыт балыгыттан кыаммат, үлэлэбэт, хоргуян олонор ыалларга түнэтэрэ.

Аҕабар испиэс таңас, баата ыстаан, сон, бэргэһэ, үтүлүк, хаатынка биэрэллэрэ. Испиэс таңаһы сый айы биэрэллэрэ. Кыһын кэппит таңаһын биһизэх быһаҕынан быһан куччатан тигэн (илиитинэн) биэрэрэ. Онон биһиги кыһын тонмот этибит. Туһааха ингибит куобахтары убайым биһики баран аҕаларбыт. Аҕам бэйэтигэр 2 куобагы хаалларан баран соробуру эмиэ кыаммат ыалларга биэрэрэ. Куобагы, балыгы барытын мин ыалларга таһарым. Муннаахтар үөрэн бөҕө, ытыгы-ытыгы мизэх маһтаналара, сыйлыы-сыйлыы алгыыллара. Мин ити сыйлары санаатахпына олус долгуайбын.

Биирдэ күһүн оҕолордуун ойуурга мас бэлэмни сыйдыан төгүрүк чуукканы хайыта туран маһым бөкүһүйэн уҕа атаҕым сототун сүгэнэн саайбытым. Атаһыттан хаан бөҕө тохтубута. Оҕолор аҕабар баран эпиптэр этэ, мин куттанан ытыгы олорбутум. Аҕам кэлэн атаһын онньуускатынан баайан баран балыыһа сүгэн илдьибитэ. Атаҕым бааһа улахан уонна дьин этэ. Быраас көрөн, атаһын сууян баран баасын тигэн кэбиспитэ. Балыыһа өр сытан эмтэнэн хаамар буолан тахсыбытым.

Сунтаарга рыбпромна остоурастыыр, курьердыыр собото ийэ 8 ыйдаах оҕотун сыйы быһа көрөн аһаан абырамытым. Кыах ыаллар оҕолоро биһигини олус сэнииллэр, атаҕастылылар этэ. Биирдэ күһүн убайынан өрүскэ күөгүлүү турдубут. Ол турдахпытына икки кыах ыал уолаттара кэлэн күөгүлүрбүтүн быдыһаан ылан тоһута тэпсэн кэбистилэр. Балыктыын ууга тамнаатылар. Биир уол улахан саха быһаҕын туһууһунан убайбар кэлэн: "Билигин искин дьөлө анһан баран бэйэбин ууга быраҕыам, балыктар сизтиннэр," - дьэтэ. Мин олус ыксаатым, көрбүтүм быһаҕа уһун уктаах, онто илиититтэн быга сыйдыар. Мин ол быга сыйдыар уктан тутан быһаҕын ньылбы тардан ыллым. Илиитэ, ытыһа хаан бөҕө буолла, мизэх чугаһы сатаата.

Олох эрэйин-мунгун билэн улааппыппыт

Аҕам Иванов П.В.

"Мизэх олох чугаһаама, бэйэн быһахынан искин дьөлө анһыам уонна ууга быраҕыам. Убайбын тоҕо атаҕастыгын, сэнигин! Чэ, эрэ! Бэттэх кэл!" - дьитим. Уолаттар миигиттэн куттаннылар, саҕата суох куоттулар. Онтон ыла уолаттар кэлбэт буолбуттара. Ол быһахтарын мин курбар илиинэн сыйдыар буолбутум.

Аҕам миигин уол оҕолу ииппит, үөрөппит буолан сатаабатым суох. Аҕабын кытта бултуурум, балыктыырыбыт, кустуурбуг, тайахтыырыбыт, мастыырыбыт, тыһыны, хайыһары бэйэбит онгосторбуг. Аҕам кус оҕотун, тыһы куһу ыттарбат этэ.

Биһиги сайын ойуурга сыйдыан кылабыһа таһынан аһан иһэн киһи унуоҕун иһигэр өлбүт оҕону укпугтарын көрөн кутаммыппыт. Тойотгор кыһын өлбүт дьону көмпөттөр этэ, сайын сир ирдэҕинэ улахан иини хастаран баран хоргуян өлбүт дьону онно илдьэн тамныылара.

Мин 6 саастаах Катя дьин табаарыстаах этим. Биирдэ күнүс лэппиэскэ оҕото кэһииллэх кыһымы дьэитигэр табыстым. Кирибитим ийэтэ-аҕата, куурбуг-хаппыт сирэйдэх муннаахтар тугу эрэ сии олоролор, сангарбаттар. Кыыспын көрө сатаатым, арай остуол анныгар кини төбөтө сытар. Олус кутаным, аҕабар кэпсээтим. Аҕам: "Тоҕойуом, ытаама, тугу көрбүккүн кимиэхэ да кэпсээмэ," - дьин баран үлэтигэр барбыта. Кэлин өйдөөбүтүм ити дьон кыыстара өлбүтүн буһаран сии олоролор этэ.

Дьэ, иэдээннээх олох этэ. Төһө элбэх оҕо, киһи өлбүтүн билбит суох, тойотгор кистииллэр этэ. Билигин кырдыан олонор өйдөөтөххө, сэриигэ барыт дьоннооҕор хоргуян өлбүт дьон олус элбэх эбит.

Биһиги аҕабыт үлэһит уонна булчут буолан, билигин санаатахха, тыһынын баарахтаабыт эбит. Сэрии сыйларыгар баай ыалларга үлэлээн аһыр этибит. Хотонноругар ынах сааҕын күрдьэн, таһырдыа таһааран балбаахтаан муннаарбыт. Хаардарын күрдьэн, ойбон алларан, уу баһан, мас хайытан дьэбэ таһан.

Рыбпром сабыллыбытын кэннэ аҕабын Кэмпэндээйгэ тутууга ыыппытара. Онно баран тэрилтэлэр хонтуораларын, оскуоланы, туус мунһар ысқылаатарын, хаайылаахтар түрмэлэрин тутарга үлэлэбэтэ.

Онтон Муһааныга балыктыыр тэрилтэ аһылыбыта. Аҕабын онно уһаат онотторо ыыппытара. Уһаат онорон баран аҕам балыктаан туһууллара. Ити күөлгэ быраһаахта балык элбэх этэ. Биһиги күөлгэ тыһылаах сыйдыан күөгүлээн эмис балыгы сиир этибит.

Сэрии бүппүтүн кэннэ хаайылаахтары атын сиргэ илдьибиттэрэ. Туус собуотугар олохтоохтор бэйэлэрэ үлэлиир буолбуттара. Тууһу оргутар хочуоллара олус улахан этэ. Оноһор 3-4 м бэрэбинэлэри симэн оттолоро. Үлэһиттэр 2 симиэнэбэ күнүстэри-түүннэри үлэлииллэрэ. Туустаах уу кутуллан оргуйа турар улахан баҕайы хочуолу тула хаама сыйдыан булкуйаллара. Ууга бүтэн туус хаалбытын кэннэ ону баһа-баһа улахан хоптолорго куталлара. Ол туустаах хоптолортон массыналарга тууһу күрдьэбинэн эһэн тийэн Устьеҕа борохот бар-

жаларыгар сыыры өрө-таннары тачкалаарынан таһан куталлара. Өрүс сыырын тачкалаах тууһу үтэн түһэн иһэн тачкаларын кыайбакка онтон дэҕнэнэр этилэр. Мин биир сайын туус кутан мунһар ысқылаатарыгар кытааппыт тууһу көйөн тачкаларыгар кутан биэрэн үлэлэбим. Аҕам тимир күрдьэби куччатан биэрбитэ олус абыраабыта. Остолобуойга аһаталлар этэ.

Сайын Кэмпэндээйгэ оҕолор мустан сир астыгырбыт. Оччолорго кумаар эмэ суох этэ. Улахан дьоннор сизкэ кэтэллэрэ. Оттон биһиги эмтэх баарааны сирэйдитигэр, төбөбүтүгэр, илибитигэр-атахпыттар дэлби бистэн баран сыйдыарбыт, оччоҕо кумаар сизбэт. Дьэбититигэр кэлэрбитигэр туустаах үрэххэ кириэн дэлби суунарбыт.

Биирдэ отоннуу сыйдыан отонһуг дьахталлары куттаабыппыт. Баараанынан дэлби бистэн хап-хара оҕолор этибит, ону көрөннөр ыһы-хаһы бөҕө буолдулар: "Оо, ол абаһылар сыйдылар, мантан барыабын!" - дэһ-дэһэ куоттулар. Биһиги дэлби күлүбүт уонна: "Ийээлэр! Биһиги абаһылар буолбатахпыт, оҕолорбуг, отоннуу сыйдыабыт," - дьэтибит да дьахталлар баран хаалбыттара. Аны санаатахха ити эмтэх ууга, баараанга суунар буолан оччотооҕу оҕолор доруобай сыйдыыбыт эбиппит.

1945 сыйлаахха сэрии бүппүтүгэр Кэмпэндээйгэ үөрүү-көтүү, дьуохардааһын, булт саатынан үһэ ытылааһын, ырыа-тойук бөҕө күнү быһа буолбута. Оҕолорго кыра лэппиэскэ уонна тыгыраа саҕа саахар түгэппиттэрэ. Оо, биһиги олус да үөрбүтү! Күнү быһа лэппиэскэбин салыы, саахарбытын эмэ сыйдыыбыппыт.

Хомойуох иһин, үөрэниэхтэрин баҕарбат оҕолор баалара. Сунтаар оскуолатыгар 4 кылааска биһигини кытта Чақыртан төрүттэх биир Нина дьин кыыс баара. Күн айы оҕолор сээкэйдэрин: тэтэрэти, уруучуканы, харандааны, таңастарын кытта уоран айдаан бөҕө буолбута. Оҕолор төрөппүттэрэ, учууталлар, дириэктэр бары ол кыһыны өйдөтө сатаабыттара да өйдөмөгөбө, уорарын тохтопотоҕо. Ол иһин оскуолаттан үрүдүлүбүтэ. Кини аймаҕа дьахтарга олорбута. Икки убайы сүөһүнү, сыгыны уораннар хаайыыга баран өлбүттэрэ.

Кэлин университетка үөрэнэ сыйдыан Кэмпэндээйгэ баран эмтэнэн абыранан кэлбитим. Оҕо сааслар олорбут, оонньообут, сир астаабыт, балыктаабыт сирбин көрөн олус астыан, Сордонноох дьин күөлгэ баран балыктаан үөрэн-көтөн кэлбитим.

Сүрдээх эрэйдэх олоххо олорбут, хоргуян өлбөккө тыһыннаах ордоммун, өсөһөн туран үөрэхтээх киһи буолары тулуурдаахпын, дьобурдаахпын көрдөрбүтүм. Сунтаарга 8 кылааһы бүтэрэн баран, Ньурбаҕа кэлэн таайбар Спиридонов Егор Егоровичка олонор 10 кылааһы бүтэрбитим. Таайым учуутал идэлээх, олус үчүгэй майгылаах киһи этэ. Кинини олус саныыбын, махтанабын. Таайым сүбэтинэн, көмөгүнэн Дьокуускайга баран университетка история учуутала буолаары туттарыбытым да икки баалынан хотгорон хомойбутум. Хантан харчы булан дойдубар төһөнү дьин мас хайыта бараары сырыттаһына, саха тылын отделениетыгар мизэтэ баар үһү дьэбиттэрэ. Онно баран туттаран саха тылын уонна литературатын учуутала буолаары университетка үөрэнэ кирибитим.

Үөрэх туттарбыт оҕолору (абитуриеннары) тыа холкуостарыгар хоргуоска хостоһунуугар үлэлэтэ ытылаабыттара. Мин 5 уолу кытта туууга үлэли барбытым. Уолаттар сөбүлээбэтэхтэрэ. Арай биир уол: "Барыстын, үүрүмэн. Таңастытын сууйуоҕа, үтүлүкүтүн абырахтааҕа," - дьэбитигэр тохтообуттара. Мин испэр бэйэбит суунар, абыраханар инигит, дьин саныы-саныы массынаҕа олорсон барбытым. Этэнгэ айаннаан Мэнэ-Хангалас Хаптаҕай дьин дэриэбинэтигэр тийбиппит. Онно олонор оҕонньордоох эмээхсингэ дьэилээбиттэрэ, аһылыктыын үчүгэйдик буһаран, бэлэмнээн аһаталлара.

Биһигини хонтуораҕа ыңыран улахан, эргэ хотону көтүрэн, ыраастаан баран 30 мизтэрэ усталаах саҕа хотону тутабыт дьэбиттэрэ. Биригэдирибит туттар сэби-сэбиргэли аҕалан биэрбитэ. Эргэ хотону көтүрэр куһаҕан, кирдээх үлэ этэ. Онтон саҕа хотону тутарга ойуурга маһын бэлэмнэбиппит. Мастары сууларан, хатырыгын суоран санныытыгар сүгэн тасыппыт. Уолаттары кытта тэнгэ үлэлээн, биригэдири сөҕөн, хайҕаан мизэх хос ааты биэрбитэ. "Модьу кыыс эбиккин," - дьэбитигэр мин сөбүлээбэтэим. "Мин модьу буолбатахпын ээ, тоҕо иннэ дьигин?" - дьэбиппэр. "Тоҕойуом, өһүргэнимэ, биһизэх "модьу" дьин бэйэтин кыанар, күүстээх киһини ааттыыбыт, эн уолаттары кытта тэнгэ үлэлэтин," - дьин хайҕаабыта.

Үлэбитин бүтэрэн 560-нуу солкуобайы ылан үөрбүтүм. Хортуска хостоһунуугар үлэлэбиттэр аһылыктарын харчытын да кыайан төлөөтөхтөр этэ. Ити курдук үчүгэйдик үлэлээн, үөрэ-көтө үөрэнэн барбыппыт.

1962 сыйлаахха Ньурба 1 №-дээх оскуолатыгар үлэли кирибитим. 1970 сыйлаахха 3 №-дээх 8 кылаастаах оскуола аһылыбыта, миигин онно көһөрбүттэрэ. Ити оскуолаҕа үлэли сыйдыан саха тылын уонна литературатын кабинетин тэрийэн оройуонга 1-кы мизэтин ылбытым.

1982 сыйлаахха үөрэммит уонна үлэлэбит 1 №-дээх оскуолабар төһөн кэлэн биэнсийэҕэ тахсыахпар дьэри үлэлэбитим.

1993-2008 сыйла дьэри инбэлиит оҕолору дьэлиэригэр сыйдыан үөрөппитим.

1984 сыйтан "Знание" уопастыбаҕа лектордаабытым. Төрөппүттүргэ, оҕолорго анаан оскуолаҕа, үлэлиир сирдэригэр баран араас тиэмэлэргэ бэсиэдэлэри оноробун.

Арасыйы уонна СӨ "Знание" обществотыттан хас да наһарадалары ылбытым: "Мастер слова общества "Знание" России и РС(Я)", "Ведущий лектор РС(Я)", "Знак признания заслуг общества "Знание" России и Якутии".

Билигин 9-с сыйбын чэбдигирдэр зарыданан ийэлэри, эбэлэри эрчиэбин. Имуннай клеткаларга араас массажтары онгорго үөрэтэбин. Олорор олоппостуугар араас хамсанылары онгоробут, онтон сытан-туран эрэ сүһүөхтэрбитин эрчиэбит. Детсадтарга, тэрилтэлэргэ, оскуола-ларга, инбэлииттэр, кырдыаастар интернаттарыгар сыйдыан чөл олоҕу, спорду пропагандалыыбын, араас сүбэлэри биэрэбин. "За заслуги в развитии физической культуры и спорта в Республике Саха (Якутия)" дьин наһарадалаахпын.

Сүлэбэ, Ньурбачаанга, Күндээдэбэ сыйдыан эти-сиини, доруобуйаны тупсарарга, араас хамсанылары көрдөрөбүн, үөрэтэбин. Ону үтүктэн сөпкө хамсанылары онгорбут оҕолорго бириис туттарабын.

Дьон-сэргэ, оҕолор олус сэргииллэр, саасын ыйыталлар, дьолу-соргуну баҕараллар, махтаналлар. Доруобуйам этэнгэ буоллабына, сааһырдым дьэбэккэ дьарыктанан дьону үөрдэр, үөрэтэр баҕалаахпын.

Нэдиэлэбэ биридэ, сэрэдэ айы 3 чаастан 4 чааска дьэри "Кыталык" кулуупка дьарыктанабыт. Эһиэхэ барыгытыгар кытаанах доруобуйаны, дьолу-соргуну, чэгиэн-чэбдик олоҕу, уһун үйэни баҕарабын. Доруобуйаҕытын харыстааҥ, үөрэ-көтө үлэлээн, олонун дьин алгыыбын. Дом!

М.П. ИВАНОВА,
үлэ, тыыл бэтэрээнэ,
Учууталлар Учуталлара,
үөрэҕири туйгуна, СӨ Үөрэҕириитин
Бочуоттаах бэтэрээнэ.